

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу
Кафедра міжнародних економічних відносин імені Артура Голікова

Кваліфікаційна магістерська робота

на тему: **«КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ УКРАЇНИ НА РИНКУ
АГРОПРОМИСЛОВОЇ ПРОДУКЦІЇ ЄС»**

Виконав:

студентка 2 курсу, групи УОз-61
спеціальності «Міжнародні
економічні відносини»
освітньої програми «Міжнародні
економічні відносини»
другого (магістерського) рівня вищої освіти

Каблукова А.В.

Керівник:

к.геогр.н., доц. Ханова О.В.

Рецензент:

Харків – 2023 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
 Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу
 Кафедра міжнародних економічних відносин імені Артура Голікова
 Рівень вищої освіти другий (магістерський)
 Спеціальність 292 – «Міжнародні економічні відносини»
 Освітня програма – «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувачка
 кафедри міжнародних
 економічних відносин
 імені Артура Голікова
 Казакова Н. А.

« ____ » _____ 2023 року

З А В Д А Н Н Я НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Каблуковій Анні Вікторівні

1. Тема роботи

Конкурентні переваги України на ринку агропромислової продукції ЄС

керівник роботи: к.геогр.н., доц. Ханова О.В..

затверджені наказом по університету від 02.02.2023 року № 4002-5/236

2. Строк подання студентом роботи 23.11.2023 р.

3. Перелік питань, які потрібно розробити:

дослідити конкурентоспроможність як чинник розвитку зовнішньої торгівлі;
 опрацювати теоретичні передумови дослідження зовнішньої торгівлі між
 країнами; систематизувати методичні підходи дослідження зовнішньої
 торгівлі між країнами; охарактеризувати особливості зовнішньої торгівлі між
 Україною та ЄС на сучасному етапі; виявити конкурентні переваги України в
 торгівлі з країнами ЄС, в то-му числі на ринку агропромислової продукції ЄС;
 визначити вплив агропромислового експорту на економічне зростання
 України; окреслити перспективи збереження конкурентних переваг України
 на ринку агропромислової продукції ЄС.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1.	Теоретико-методичні передумови дослідження конкурентоспроможності зовнішньої торгівлі
2.	Аналіз конкурентоспроможності агропромислової продукції України в ЄС
3.	Перспективи збереження конкурентних переваг України на ринку агропромислової продукції ЄС

5. Дата видачі завдання 01.12.2022 р.

Студент

Анна КАБЛУКОВА

Керівник роботи

Олена ХАНОВА

ЗМІСТ

Вступ	5
Розділ 1. Теоретико-методичні передумови дослідження конкурентоспроможності зовнішньої торгівлі.....	8
1.1. Конкурентоспроможність як чинник розвитку зовнішньої торгівлі	8
1.2. Теоретичні передумови дослідження зовнішньої торгівлі між країнами	15
1.3. Методичні підходи дослідження конкурентоспроможності зовнішньої торгівлі між країнами	22
Висновки до першого розділу.....	26
Розділ 2. Аналіз конкурентоспроможності агропромислової продукції України в ЄС	27
2.1. Особливості зовнішньої торгівлі між Україною та ЄС на сучасному етапі	27
2.2. Конкурентні переваги України в торгівлі з країнами ЄС	38
2.3. Конкурентні переваги України на ринку агропромислової продукції ЄС	46
Висновки до другого розділу	61
Розділ 3. Перспективи збереження конкурентних переваг України на ринку агропромислової продукції ЄС.....	63
3.1. Вплив агропромислового експорту на економічне зростання України та країн ЄС.....	63
3.2. Заходи збереження конкурентних переваг України на ринку агропромислової продукції ЄС.....	70
Висновки до третього розділу	75
Висновки	76
Список використаних джерел	80

ВСТУП

Обґрунтування актуальності обраної теми. Україна є країною з експортно-сировинною спрямованістю, а основну частку експорту України на складає агропромислова продукція. Географічні положення, рівнинний рельєф, найродючіші у світі ґрунти є природними конкурентними перевагами України, які не можна не використовувати. В сучасних умовах розвитку основним торговельним партнером України є ЄС, відповідно питання конкурентоспроможності зовнішньої торгівлі з ЄС є важливим для економіки України. Україна має Угоду про Асоціацію з ЄС, яка передбачає поступове врегулювання торгівлі та глибоку інтеграцію у ринкові структури ЄС. З огляду на вищезазначене, актуальним є питання визначення місця продукції АПК у структурі торгівлі України з країнами ЄС, а також визначення конкурентоспроможності товарів АПК на європейському ринку та перспектив її збереження.

Ступінь вивчення проблеми. Проблеми дослідження євроінтеграції та торговельно-економічних відносин України з країнами ЄС відображені у працях великої кількості вітчизняних науковців, зокрема А. Касич, В. Гейця, Л. Ярош-Дмитренко, Н. Непрядкіної, О. Баженової, П. Гайдуцького, Т. Мельник, й ін.

Метою дослідження є визначення конкурентних переваг експорту агропромислової продукції України в ЄС з визначенням перспектив щодо їх збереження. Відповідно до мети дослідження завданнями роботи є:

- дослідити конкурентоспроможність як чинник розвитку зовнішньої торгівлі;
- опрацювати теоретичні передумови дослідження зовнішньої торгівлі між країнами;
- систематизувати методичні підходи дослідження зовнішньої торгівлі між країнами;

- охарактеризувати особливості зовнішньої торгівлі між Україною та ЄС на сучасному етапі;
- виявити конкурентні переваги України в торгівлі з країнами ЄС, в тому числі на ринку агропромислової продукції ЄС;
- визначити вплив агропромислового експорту на економічне зростання України;
- окреслити заходи збереження конкурентних переваг України на ринку агропромислової продукції ЄС.

Об’єктом дослідження є процес розвитку зовнішньої торгівлі України.

Предметом дослідження є визначення конкурентоспроможності України на ринку агропромислової продукції ЄС.

Методи дослідження. При проведенні магістерського дослідження були використанні як загальнонаукові, так й спеціальні методи дослідження, зокрема: індексний, регресійний, кореляційно-регресійний.

Інформаційну базу складають літературні джерела, періодичні видання, дані Євростату, Trade Map, інші електронні ресурси. Також в роботі було використано деякі матеріали конкурсної роботи Пеляк А.В. «Конкурентні переваги експорту агропромислової продукції України в ЄС» (Sunflower), а саме: методичні підходи (пп. 1.3); деякі елементи аналізу зовнішньої торгівлі України з ЄС та її конкурентних переваг через схожі періоди дослідження (2011-2020 рр. в конкурсній роботі та 2013-2022 рр. в кваліфікаційній роботі).

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження були апробовані у статті: Ukraine-EU: economic integration strategy. Geopolitics under Globalization // Vitalina Babenko, Yana Biletska and Hanna Pelyak, 2019, 3(1), 12-23. doi: [https://doi.org/10.21511/gg.03\(1\).2020.02](https://doi.org/10.21511/gg.03(1).2020.02); у роботі Департаменту економіки і міжнародних відносин Харківської обласної державної адміністрації; в тезах «Компаративні переваги України в торгівлі з країнами ЄС». Управління розвитком соціально-економічних систем: Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 20-21 квітня 2023

року); в тезах «Перспективи збереження конкурентних переваг агропромислової продукції України на ринку ЄС. Конкурентоспроможність економіки країни в світовому аспекті: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 12 лютого 2022 р.); в конкурсній роботі «Конкурентні переваги експорту агропромислової продукції України в ЄС», яка зайняла 1 місце в 1 турі Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт зі спеціалізації «Міжнародна торгівля» на базі Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця.

Робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків; містить 86 сторінок тексту, 15 таблиць, 32 рисунки. Список джерел включає 72 найменування, зокрема 20 електронних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ

1.1. Конкурентоспроможність як чинник розвитку зовнішньої торгівлі

Конкурентоспроможність – це здатність підприємств, галузей чи країни ефективно конкурувати на ринку, забезпечуючи високу якість продукції або послуг, ефективність виробництва, інноваційність та інші фактори, які роблять їх привабливими для споживачів та інвесторів.

Джерелами дослідження конкурентоспроможності як чинника розвитку зовнішньої торгівлі були [2-17].

Конкурентоспроможність є важливим показником економічного розвитку та здатності країни або підприємства впливати на світову економіку. А елементи конкурентоспроможності можуть включати [2; 3; 4]:

Якість продукції та послуг, яка впливає на задоволення споживачів та створення позитивного образу бренду.

Ефективність виробництва, тобто здатність виробляти товари чи надавати послуги з меншими витратами, може підвищити конкурентоспроможність. Включає оптимізацію процесів та ефективне використання ресурсів.

Інновації та дослідження, бо країни та компанії, які інвестують у новітні технології та дослідження, можуть мати конкурентну перевагу через впровадження інноваційних продуктів чи послуг.

Гнучкість та адаптивність через здатність швидко адаптуватися до змін у ринкових умовах та попиті споживачів є важливою для конкурентоспроможності.

Доступ до ринків або знаходження нових ринків та розширення географії збуту може збільшити конкурентоспроможність.

Освіта та навички працівників. Високий рівень освіти та навичок працівників сприяє підвищенню конкурентоспроможності в умовах знання основних економік.

Макроекономічна стабільність, через економічну та політичну ситуації у країні.

Збалансований розвиток цих елементів сприяє створенню конкурентоспроможної економіки чи підприємства, яке може успішно конкурувати в глобальному ринковому середовищі.

Існує кілька економічних теорій, які висвітлюють різні аспекти конкурентоспроможності. Найвідомішими серед них є [18-25], рис. 1.1.

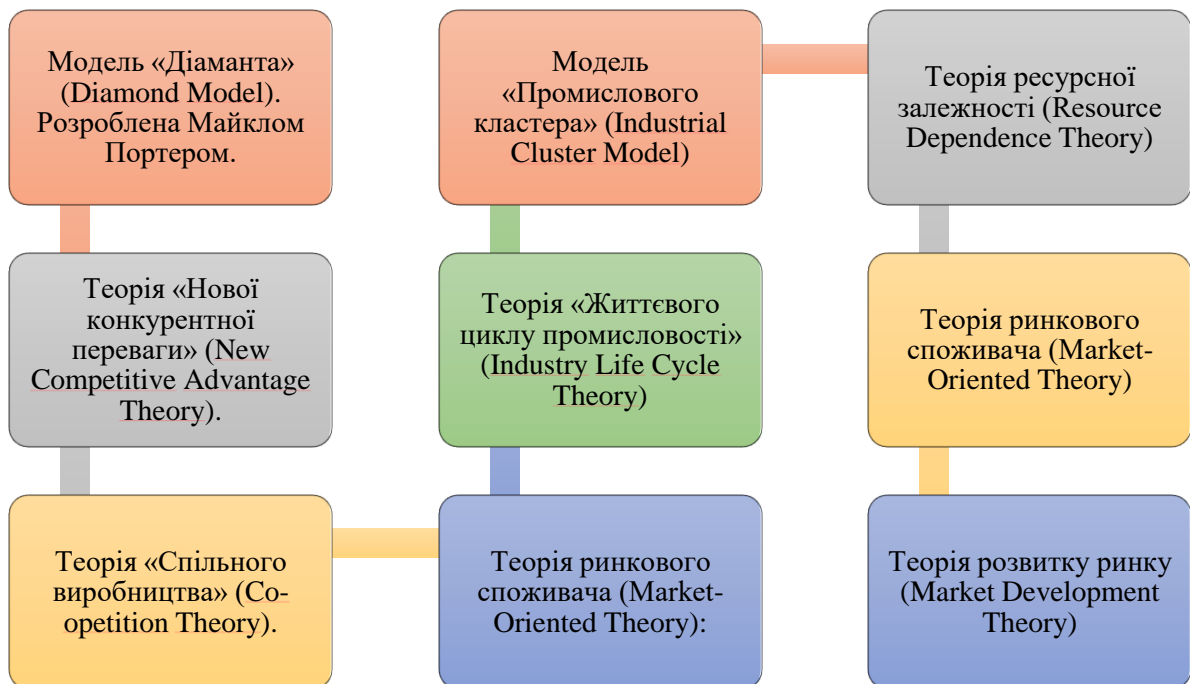

Рис. 1.1. Основні економічні моделі конкурентоспроможності [18-25]

1. Модель «Діаманта» (Diamond Model). Розроблена Майклом Портером, ця модель визначає чотири фактори, які впливають на

конкурентоспроможність країни: фактори виробництва, попит, взаємодія та підтримуючі галузі.

2. Теорія «Нової конкурентної переваги» (New Competitive Advantage Theory). Підтримувана Річардом Раметі та іншими, ця теорія наголошує на інноваціях як ключовому елементі конкурентоспроможності, особливо на ролі інтелектуальної власності та знань.

3. Теорія «Спільного виробництва» (Co-opetition Theory). Розроблена Адамом Бранденбургером та Баррі Нейлем, ця теорія стверджує, що підприємства можуть одночасно конкурувати та співпрацювати для досягнення спільних цілей та збільшення конкурентоспроможності.

4. Теорія «Життєвого циклу промисловості» (Industry Life Cycle Theory). Заснована на ідеї, що промисловість проходить через етапи розвитку, ця теорія вказує на те, що конкурентоспроможність підприємства може змінюватися в залежності від фаз життєвого циклу його галузі.

5. Модель «Промислового кластера» (Industrial Cluster Model). Ця модель розвиває ідеї Портера та вказує на те, що група пов'язаних між собою підприємств у певній галузі чи регіоні може забезпечити взаємовигідні умови для конкуренції та співпраці.

6. Теорія ресурсної залежності (Resource Dependence Theory). Ця теорія визначає конкурентоспроможність через доступ до та контроль над ключовими ресурсами. Компанії, які мають ефективний доступ до ресурсів, можуть мати конкурентну перевагу.

7. Теорія ринкового споживача (Market-Oriented Theory). Ця теорія стверджує, що компанії повинні активно вивчати потреби та вимоги споживачів та адаптувати свою стратегію відповідно. Зорієнтованість на ринок дозволяє збільшити конкурентоспроможність через задоволення потреб клієнтів.

8. Теорія інновацій (Innovation Theory). Ця теорія визнає роль інновацій у створенні конкурентоспроможних продуктів чи послуг. Компанії, які

активно вкладають у дослідження та розвиток, можуть випереджати конкурентів і мати перевагу.

9. Теорія розвитку ринку (Market Development Theory). Ця теорія вказує на важливість розширення географії збуту і розширення ринків для забезпечення конкурентоспроможності.

10. Теорія динамічного зовнішнього управління (Dynamic Capabilities Theory). Згідно з цією теорією, організації повинні мати здатність адаптуватися та реагувати на зміни в оточенні для збереження конкурентоспроможності.

Ці теорії допомагають розуміти різні аспекти конкурентоспроможності та надають стратегічні підходи для поліпшення конкурентних позицій країн, галузей та підприємств. Конкурентоспроможність грає ключову роль у розвитку зовнішньої торгівлі для країни, а саме [5; 6; 7]:

- через збільшення експорту. Країна з високою конкурентоспроможністю може ефективно конкурувати на міжнародному ринку, що призводить до збільшення обсягів експорту. Збільшення експорту веде до збільшення доходів та створення нових робочих місць;

- через залучення інвестицій. Компанії, які демонструють конкурентоспроможність, стають привабливими для іноземних інвесторів. Це може призводити до притоку інвестицій у розвиток виробництва та інфраструктури;

- через розширення ринків збуту. Конкурентоспроможність дозволяє країні розширювати свою присутність на світових ринках та здобувати нові ринки збуту для своїх товарів і послуг;

- через ефективне використання ресурсів. Країни з високою конкурентоспроможністю зазвичай ефективно використовують свої ресурси, що призводить до підвищення продуктивності та зниження витрат виробництва;

– через підвищення рівня життя. Збільшення зовнішньої торгівлі через конкурентоспроможність може призводити до підвищення рівня життя, оскільки зростання експорту та інвестицій сприяє економічному зростанню;

– через технологічний прогрес. Для збереження конкурентоспроможності, країни часто інвестують у дослідження та розвиток, що сприяє технологічному прогресу та інноваціям;

– через створення робочих місць. Розвиток зовнішньої торгівлі через конкурентоспроможність може призводити до створення нових робочих місць, що покращує соціально-економічну ситуацію в країні.

Загалом, конкурентоспроможність визначає успіх країни на міжнародному ринку та є ключовим фактором її економічного розвитку.

Цікавим та складним є процес поєднання та взаємозв'язку між такими поняттями як: конкурентоспроможність, спеціалізація та експорт. Однак, незважаючи на складність є важливим для розуміння ефективності економіки. Деякі аспекти цього взаємозв'язку можна сформулювати таким чином [8; 9; 10], рис. 1.2.

Рис. 1.2. Взаємозв'язок між поняттями «Конкурентоспроможність», «Спеціалізація» та «Експорт» [8-10]

1. «Конкурентоспроможність» та «Спеціалізація»:

а) ефективне виробництво. Конкурентоспроможність включає в себе ефективність виробництва. Спеціалізація у виробництві та ефективне використання ресурсів можуть підвищити конкурентоспроможність підприємства або країни;

б) якість та інновації. Спеціалізація в конкретних галузях часто дозволяє підприємствам розвивати високий рівень експертизи та вдосконалювати якість своїх товарів чи послуг. Це може бути ключовим фактором конкурентоспроможності;

в) еластичність виробництва. Спеціалізація може також забезпечити більшу еластичність виробництва, що дозволяє швидше адаптуватися до змін на ринку та витратам.

2. «Конкурентоспроможність» та «Експорт»:

а) ринковий доступ. Країни, що мають високий рівень конкурентоспроможності, здатні легше проникати на міжнародні ринки. Експорт стає ефективним засобом розширення власного ринку та залучення іноземних доходів;

б) диверсифікація експорту. Конкурентоспроможність може стимулювати розширення асортименту експортних товарів і послуг. Диференційований експорт може зменшити ризики, пов'язані з залежністю від одного або декількох ринків;

в) вартість експорту. Конкурентоспроможність може впливати на цінову конкурентоспроможність. Країни або підприємства з високою конкурентоспроможністю можуть пропонувати якісні товари чи послуги за конкурентоспроможними цінами;

3. «Спеціалізація» та «Експорт»:

а) ефективність виробництва. Спеціалізація може сприяти виробництву товарів чи послуг з високою ефективністю та якістю, що робить їх більш привабливими для експорту;

б) розвиток експертизи. Спеціалізація сприяє розвитку експертизи в конкретній області, що може забезпечити конкурентні переваги на світовому ринку;

в) брендування. Спеціалізація в деякій області може сприяти створенню сильного бренду, що полегшує введення продукції на зовнішні ринки.

Загалом, конкурентоспроможність, спеціалізація та експорт тісно пов'язані та можуть взаємодіяти для створення стійкої економічної динаміки.

Існують кілька відомих рейтингів конкурентоспроможності, які визначають ефективність економік країн чи регіонів. Деякі з найважливіших рейтингів включають [11-17]:

1. Глобальний індекс конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму (Global Competitiveness Index by World Economic Forum). Цей рейтинг є одним з найвпливовіших і враховує багато факторів, таких як інфраструктура, макроекономічна стабільність, якість вищої освіти та інші. Всесвітній економічний форум розробляє його щорічно.

2. Індекс конкурентоспроможності IMD World Competitiveness (IMD World Competitiveness Ranking), розроблений Міжнародним інститутом менеджменту (IMD), цей рейтинг враховує фактори, такі як економічна продуктивність, ділове середовище, технологічна інфраструктура і деякі інші.

3. Рейтинг Doing Business Всесвітнього банку (Doing Business Ranking by World Bank) (призупинений). Цей рейтинг оцінює легкість ведення бізнесу у різних країнах, враховуючи процедури реєстрації бізнесу, отримання кредитів, оподаткування та інші аспекти.

4. Індекс економічної свободи Фонду спостереження за економічною свободою The Wall Street Journal (Index of Economic Freedom by The Heritage Foundation and The Wall Street Journal). Цей рейтинг оцінює ступінь економічної свободи у різних країнах, враховуючи такі фактори, як право власності, ринкова ефективність, фінансова свобода тощо.

5. Індекс конкурентоспроможності регіонів Європейського фонду інститутів (European Competitiveness Index by European Policy Institutes

Network). Цей рейтинг оцінює конкурентоспроможність регіонів у Європі та враховує такі аспекти, як інновації, технології, галузева ефективність та інші.

Ці рейтинги допомагають аналізувати конкурентоспроможність країн та регіонів, а також надають дані для розробки стратегій поліпшення конкурентоспроможності. Важливо враховувати, що різні рейтинги можуть використовувати різні методології та фактори для визначення конкурентоспроможності.

1.2. Теоретичні передумови дослідження зовнішньої торгівлі між країнами

Конкурентоспроможність та конкурентні переваги – це два ключових поняття, які взаємодіють, але мають свої відмінності. Джерелами для дослідження підрозділу слугували [26-37].

Конкурентоспроможність [5; 7; 10]:

– конкурентоспроможність – це здатність підприємства, галузі або країни ефективно конкурувати на ринку, забезпечуючи високу якість продукції або послуг, ефективність виробництва, інноваційність, адаптивність до змін та інші фактори, які роблять їх привабливими для споживачів та інвесторів;

– до ознак конкурентоспроможності можуть входити якість продукції, цінова конкурентоспроможність, інновації, ефективність виробництва, маркетингові стратегії, доступ до ресурсів, кадровий потенціал, ринкова частка та інші;

– метою конкурентоспроможності є досягнення стійкої конкурентної переваги, що дозволить вирізнитися від конкурентів та забезпечувати стійкість на ринку;

Конкурентні переваги [3; 11; 16]:

– конкурентні переваги – це унікальні характеристики, які дозволяють підприємству чи організації вирізнятися на ринку та виходити вперед в конкурентній боротьбі;

– джерелами конкурентних переваг можуть бути інновації, патенти та інтелектуальна власність, ефективність виробництва, ексклюзивний доступ до ресурсів, висока якість продукції, мережеві відносини, стратегічне місце на ринку та інші;

– метою конкурентних переваг є створення унікальних позицій, які ускладнюють імітацію конкурентами та забезпечують стабільну привабливість для клієнтів або інших зацікавлених сторін.

Взаємодія між цими двома поняттями полягає в тому, що досягнення конкурентних переваг є ключовим шляхом до підвищення загальної конкурентоспроможності підприємства чи країни. Компанії чи країни, які мають конкурентні переваги, зазвичай володіють вищою конкурентоспроможністю, що призводить до стійкої позиції на ринку та утримання вигоди в тривалій перспективі.

Поняття конкурентоспроможності тісно пов'язані з зовнішньою торгівлею. Конкурентоспроможність грає ключову роль у розвитку зовнішньої торгівлі для країни. Основні аспекти даного впливу можна назвати так [26-30], рис. 1.3:

1. Збільшення експорту. Країна з високою конкурентоспроможністю може ефективно конкурувати на міжнародному ринку, що призводить до збільшення обсягів експорту. Збільшення експорту веде до збільшення доходів та створення нових робочих місць.

2. Залучення інвестицій. Компанії, які демонструють конкурентоспроможність, стають привабливими для іноземних інвесторів. Це може призводити до притоку інвестицій у розвиток виробництва та інфраструктури.

3. Розширення ринків збуту. Конкурентоспроможність дозволяє країні розширювати свою присутність на світових ринках та здобувати нові ринки збуту для своїх товарів і послуг.

4. Ефективне використання ресурсів. Країни з високою конкурентоспроможністю зазвичай ефективно використовують свої ресурси, що призводить до підвищення продуктивності та зниження витрат виробництва.

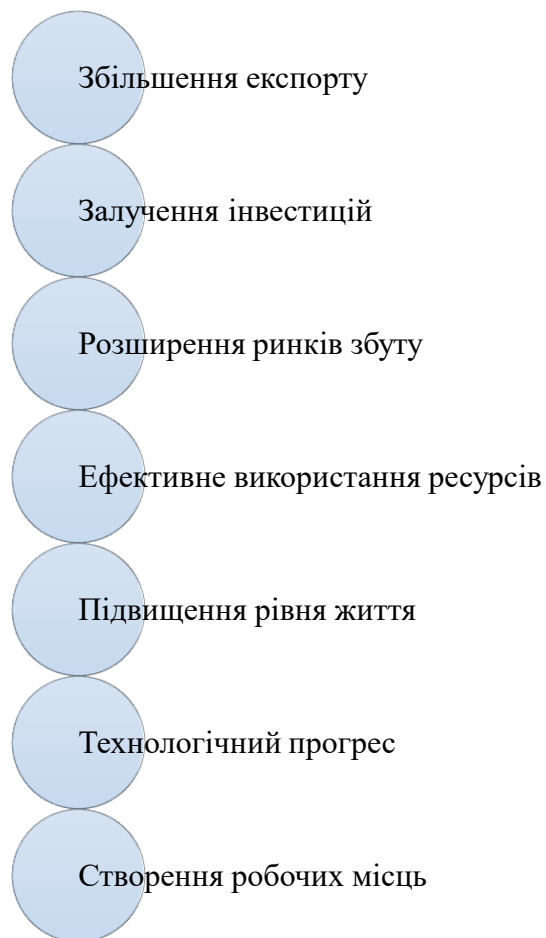

Рис. 1.3. Основні аспекти впливу конкурентоспроможності на зовнішню торгівлю [26-30]

5. Підвищення рівня життя. Збільшення зовнішньої торгівлі через конкурентоспроможність може призводити до підвищення рівня життя, оскільки зростання експорту та інвестицій сприяє економічному зростанню.

6. Технологічний прогрес. Для збереження конкурентоспроможності, країни часто інвестують у дослідження та розвиток, що сприяє технологічному прогресу та інноваціям.

7. Створення робочих місць. Розвиток зовнішньої торгівлі через конкурентоспроможність може призводити до створення нових робочих місць, що покращує соціально-економічну ситуацію в країні.

Загалом, конкурентоспроможність визначає успіх країни на міжнародному ринку та є ключовим фактором її економічного розвитку.

Існує багато економічних теорій, пов'язаних з торгівлею, оскільки економісти вивчають різні аспекти торгівлі та її вплив на економіку. Ці теорії допомагають пояснити, чому країни взаємодіють між собою, як розвивається міжнародна торгівля, та як впливає на розподіл ресурсів та економічний зріст.

Теорії зовнішньої торгівлі важливі для розуміння ефектів конкуренції та конкурентоспроможності на міжнародному ринку. Ось декілька теорій, пов'язаних з конкурентоспроможністю в контексті зовнішньої торгівлі [31-34], рис. .1.4.

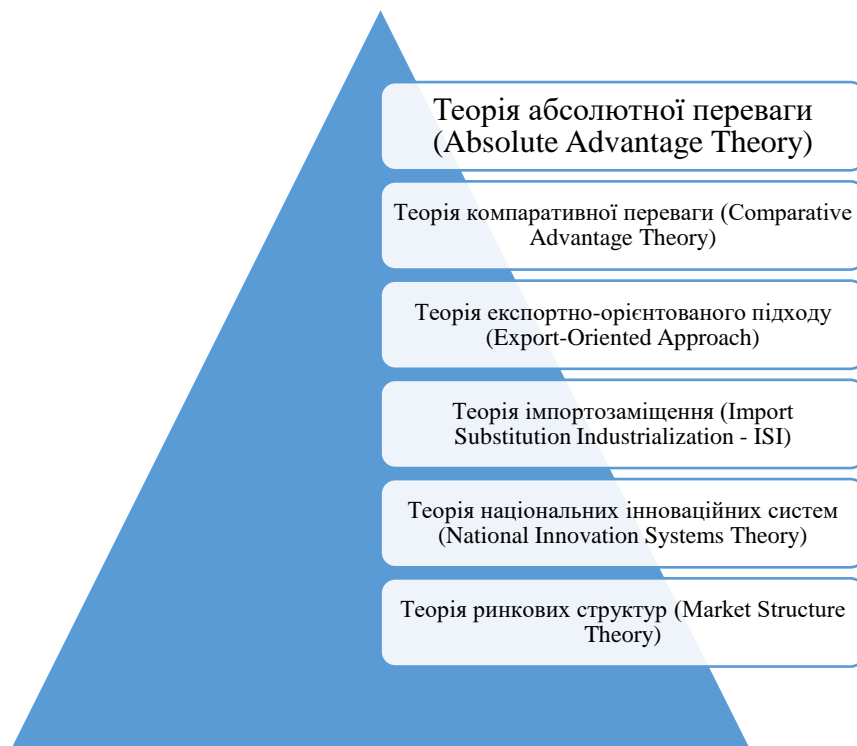

Рис. 1.4. Теорії, пов'язані з конкурентоспроможністю в контексті зовнішньої торгівлі [18-25; 31-34]

Теорія абсолютної переваги (Absolute Advantage Theory). Розроблена Адамом Смітом, ця теорія стверджує, що країна повинна спеціалізуватися в виробництві тих товарів, виробництво яких для неї дешевше та більш ефективно в порівнянні з іншими країнами.

Теорія компаративної переваги (Comparative Advantage Theory). Розвинена Девідом Рікардо, ця теорія вказує на те, що країни повинні спеціалізуватися в тих галузях, в яких вони мають меншу вартість виробництва в порівнянні з іншими країнами, навіть якщо вони можуть виробляти всі товари більш ефективно.

Теорія експортно-орієнтованого підходу (Export-Oriented Approach). Цей підхід акцентує увагу на збільшенні конкурентоспроможності шляхом спрямування економіки на експорт, стимулюючи виробництво товарів і послуг для зовнішнього ринку.

Теорія імпортозаміщення (Import Substitution Industrialization - ISI). Навпаки до експортно-орієнтованого підходу, ISI спрямовується на зниження залежності від імпорту шляхом розвитку внутрішнього виробництва товарів, що може поліпшити конкурентоспроможність на внутрішньому ринку.

Теорія національних інноваційних систем (National Innovation Systems Theory). Ця теорія вказує на важливість національної системи інновацій для зміцнення конкурентоспроможності. Розвинуті інноваційні системи сприяють створенню нових технологій та підвищують якість продукції.

Теорія ринкових структур (Market Structure Theory). Вона досліджує вплив конкуренції та ринкової структури на ефективність торгівлі. Конкуренція може підвищувати конкурентоспроможність через посилення стимулів до інновацій та підвищення якості продукції.

Ці теорії надають різноманітні підходи до розуміння взаємозв'язку між зовнішньою торгівлею та конкурентоспроможністю, що може бути корисним для розробки стратегій у сучасному глобалізованому світі.

На сьогоднішній день, одним з пріоритетних напрямів зовнішньоекономічної політики є співробітництво з Європейським Союзом.

Відносини між Україною та ЄС з кожним роком набувають все більш важливого значення, зокрема після підписання Угоди про асоціацію. Для України євроінтеграція є шляхом до нових можливостей, що не тільки стосується зовнішньоторговельних відносин та відкриття для вітчизняних виробників нових ринків. Це також є можливістю якісного зростання та розвитку різних сфер національної економіки. У зв'язку з цим зараз активно проводяться заходи, що сприяють поглибленню співпраці з ЄС, зокрема у агропромисловій сфері [58; 59; 60].

Україна є одним із світових лідерів у експорті зерна, займає вагомую частку у експорті продовольчих товарів та має величезні можливості в розвитку агропромислового комплексу. Відкриття європейського ринку, як одного з найбільших у світі торгового ринку, дозволяє українським товаровиробникам здійснювати торгівлю в регіоні з населенням понад 500 млн людей з високою купівельною спроможністю. Тож європейська інтеграція стає сучасною ознакою та важливим фактором очікуваних прогресивних змін не лише аграрного сектора економіки України, а й економіки в цілому [62; 63; 64].

Сьогоднішнє партнерство України і Європейського Союзу слід розглядати з точки зору формальної і фактичної. З формальної точки зору, двостороння інтеграція України - Європа починається з отримання Україною незалежності. У грудні 1991 р, європейське співтовариство, після проведення всеукраїнського референдуму про незалежність із застосуванням демократичних принципів, визнали суверенність України [65; 67]. Саме після цієї події було розпочато діалог між європейською спільнотою та Україною.

В кінці січня 2014 р. діючий на той момент президент України В. Янукович втік з країни, чим спровокував новий виток поглиблення політичної та економічної кризи в Україні. У березні 2014 р Росія окупувала Крим, в той час, «нові» українські політики вели переговори з представниками ЄС про підписання Угоди про асоціацію. 21 березня 2014 р. глави держав та урядів 28 країн Європейського союзу в Брюсселі, за участю українського прем'єр-

міністра підписали політичну частину Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом, а 27 червня 2014 р. було підписано економічну частину Угоди про асоціацію між Україною та ЄС в Брюсселі [66].

Сам факт переговорів в цих угодах про взаємні дії є доказом того, що Україна і ЄС мають серйозний план не тільки перенести співробітництво на якісно новий рівень, але значно зміцнити економічну систему України. Цього збираються досягти шляхом приведення національної соціально-економічної системи до стандартів Європейського Союзу, у тому числі на основі взаємної лібералізації руху товарів, капіталу і послуг, гармонізації методів і принципів, на яких вони засновані, торгової політики і правил, що регулюють процеси виробництва.

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (Угода про асоціацію, УА) є важливим фактором, що впливає на торговельні відносини між цими двома сторонами. Угода була підписана 27 червня 2014 року та включає в себе різні аспекти співпраці, такі як економічна і політична асоціація, вільна торгівля та глибока та всеосяжна зона вільної торгівлі. Основні аспекти, які впливають на торговельні відносини, включають [66]:

1. Угода передбачає встановлення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, що передбачає взаємне зменшення або виключення мит та інших торговельних бар'єрів. Це сприяє полегшенню доступу українських товарів на ринки ЄС та, відповідно, збільшенню торгівлі.

2. Угода сприяє гармонізації нормативів та стандартів між Україною та ЄС, що полегшує взаєморозуміння та взаємоприйняття продукції. Це особливо важливо для українських підприємств, які хочуть експортувати товари на європейські ринки.

3. Угода сприяє створенню сприятливого клімату для інвестицій, що може вплинути на зростання торгівлі. Це може включати заходи щодо захисту інвестицій, створення сприятливих умов для підприємництва та збільшення довіри інвесторів.

4. Угода передбачає співпрацю в галузях, таких як наука, технології, транспорт, енергетика, що може створити нові можливості для торгівлі та розвитку обох сторін.

5. Інтеграція з європейськими ринками може сприяти підвищенню конкурентоспроможності українських підприємств, що працюють відповідно до європейських стандартів.

Однак важливо враховувати, що ефективність Угоди про асоціацію також залежить від внутрішньої реформи в Україні та виконання обов'язків, передбачених угодою.

Отже, підписання Угоди про асоціацію з ЄС стало поглибленням процесу євроінтеграції України. У контексті інтенсифікації інтеграційних процесів підвищується актуальність оцінки економічних наслідків, що вбачаються у тому числі у збільшенні обсягів торгівлі між країнами-членами ЄС та Україною.

На даному етапі, питання трансформацій зовнішньої торгівлі агропромисловою продукцією з країнами ЄС з урахуванням інтенсифікації інтеграційних процесів розкриваються в недостатній мірі. Тому визначення місця України у експорті продукції АПК в ЄС та виявлення перспектив розвитку зовнішньої торгівлі з країнами-членами ЄС цією агропромисловою продукцією вимагають подальшого дослідження.

1.3. Методичні підходи дослідження конкурентоспроможності зовнішньої торгівлі між країнами

Кваліфікаційна робота магістра має певну структурно-логічну схему, рис. 1.5, яка пов'язує тему дослідження з змістом, метою, завданнями та висновками.

Джерелами для написання підрозділу слугували [38-51].

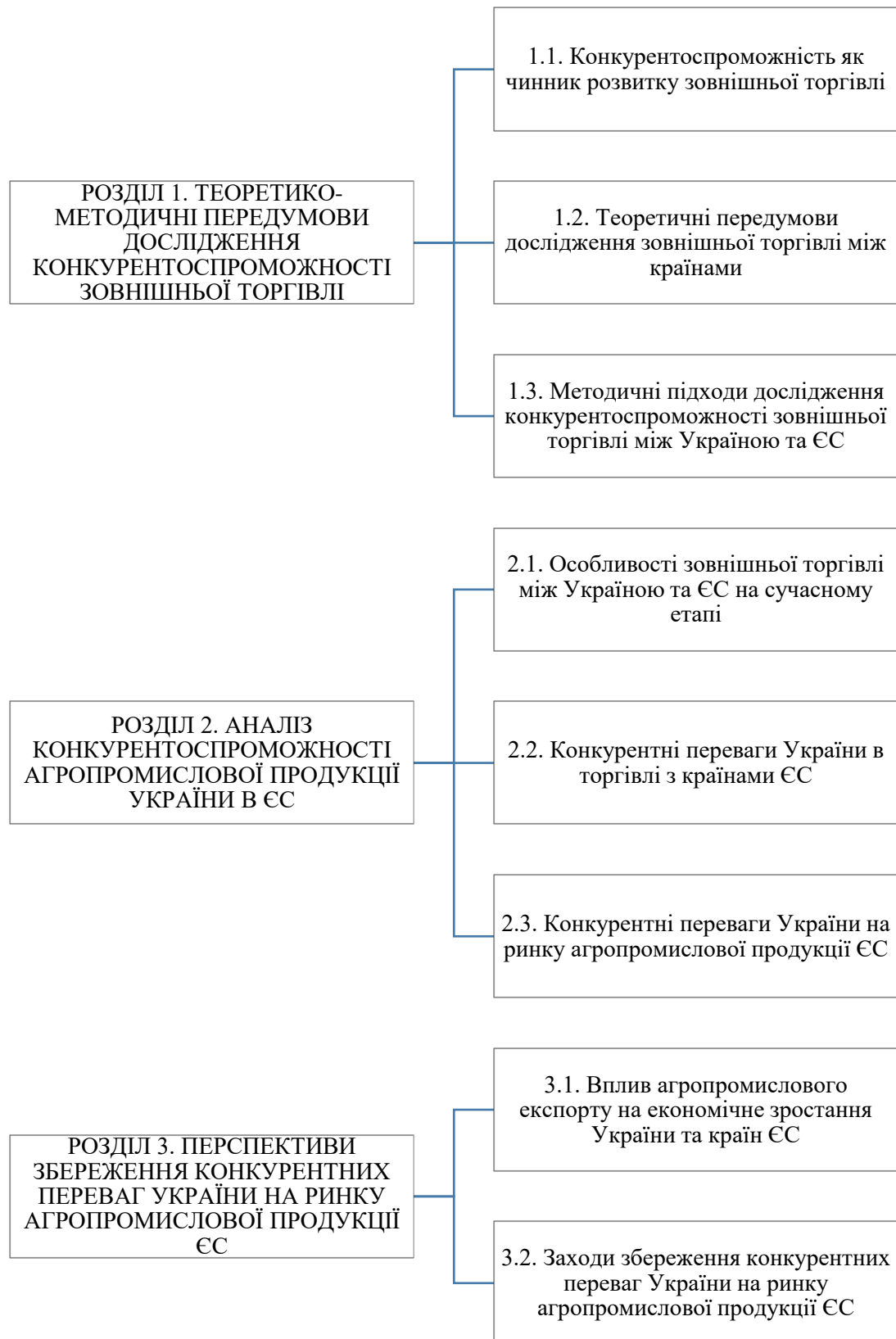

Рис. 1.5. Структурно-логічна послідовність дослідження [складено автором]

В роботі застосовуються як загальнонаукові методи дослідження, так і методи економіко-математичного моделювання, рис. 1.6.

Рис 1.6. Методи дослідження конкурентоспроможності зовнішньої торгівлі
[складено автором]

Зокрема, аналіз передбачає можливість виявлення окремих елементів зовнішньої торгівлі; наукова абстракція – зосередити увагу на вагомих елементах досліджуваної проблеми; математико-статистичний – дозволяє робити кількісні оцінки; синтез – об'єднувати досліджувані компоненти за допомогою систематизації.

Регресійний аналіз є потужним інструментом в економічному дослідженні, включаючи вивчення зовнішньої торгівлі. Використання регресійного аналізу дозволяє економістам та дослідникам встановлювати статистичні зв'язки між різними змінними та розуміти, як одні фактори впливають на інші. За допомогою регресійного аналізу зроблено висновки щодо тенденцій розвитку зовнішньої торгівлі та збереження її компаративних переваг [38-50].

Кореляційно-регресійний аналіз є статистичним методом, що використовується для вивчення взаємозв'язків між змінними та передбачення значень залежної змінної на підставі однієї або кількох незалежних змінних. У контексті дослідження зовнішньої торгівлі, кореляційно-регресійний аналіз може бути використаний для розуміння та передбачення впливу різних факторів на обсяги торгівлі між країнами. Вивчення взаємозв'язку між внутрішнім ВВП країни та її експортом. Ми можемо застосувати кореляційно-регресійний аналіз для визначення, наскільки зростання ВВП впливає на збільшення експорту. Кореляційно-регресійний аналіз дозволив виявити

взаємозв'язок між обсягами агропромислового експорту та зростанням економіки України [38-50].

Індексний метод в економіці та дослідженнях зовнішньої торгівлі може використовуватися для створення індексів, які відображають зміни в певних економічних показниках або відносної величини певних змінних у часі. Він може бути корисним інструментом для аналізу та порівняння динаміки торгівлі, конкурентоспроможності країн, впливу різних чинників на зовнішню торгівлю тощо. Ось кілька способів використання індексного методу в дослідженні зовнішньої торгівлі: оцінка змін у конкурентоспроможності країни в порівнянні з іншими країнами, виявлення сильних та слабких сторін експортних секторів; визначення тенденцій у торговельному балансі, ідентифікація періодів дефіциту чи надлишку, вивчення впливу торговельних факторів [38-50].

Індексний підхід дозволяє конденсувати складні дані в простий числовий показник, що полегшує порівняння та аналіз тенденцій у зовнішній торгівлі. Важливо правильно визначити складові індексу та їх вагу для отримання об'єктивних результатів.

Нами було використано індексний метод через розрахунок показника виявленої відносної переваги або компаративної переваги:

$$КП_{ij} = \ln [(Ex_{ij}/Im_{ij}) / (Ex_i/Im_i)], \quad (1.1) [51]$$

де KP_{ij} - показник порівняльної переваги i -ї країни для j -го продукту; EX_i , IM_i – експорт та імпорт i -ї країни; Ex_{ij} , Im_{ij} - експорт та імпорт j -го продукту i -ї країни.

Якщо $KP_{ij} > 0$, то для j -го продукту це означає, що i - країна має порівняльну перевагу в експорті до інших країн. Якщо $KP_{ij} < 0$, іноземні партнери мають порівняльну перевагу в експорті j -го продукту.

Висновки до першого розділу

1. Досліджено конкурентоспроможність як чинник розвитку зовнішньої торгівлі. Наведено сутність визначення конкурентоспроможності та основні елементи, які її формують. Перелічено кілька економічних теорій, які висвітлюють різні аспекти конкурентоспроможності. Систематизовано основний вплив поняття конкурентоспроможності на зовнішню торгівлю та взаємозв'язок таких понять як: конкурентоспроможність, спеціалізація та експорт.

2. Опрацьовано теоретичні передумови дослідження зовнішньої торгівлі між країнами. Виокремлено різницю між поняттями конкурентоспроможність та конкурентні переваги як ключових понять, які взаємодіють, але мають свої відмінності. Проаналізовано аспекти зв'язку конкурентоспроможності та зовнішньої торгівлі. Перелічено основні теорії та їх зміст, які об'єднують конкурентоспроможність та зовнішню торгівлю. Також проаналізовано значення для зростання зовнішньої торгівлі між Україною та ЄС Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

3. Систематизовано методичні підходи дослідження конкурентоспроможності зовнішньої торгівлі між країнами. Наведено структурно-логічну схему дослідження, а також, перелічено методи, що використано у дослідженні з їх короткою характеристикою.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРОПРОМИСЛОВОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ В ЄС

2.1. Особливості зовнішньої торгівлі між Україною та ЄС на сучасному етапі

Економічне співробітництво між Україною та ЄС на сучасному етапі має тенденції до зростання. Перш за все значний розвиток мають зовнішньоторговельні відносини.

Міжнародна торгівля товарами важлива для всіх країн світу, а деякі з них отримують вагомую частку свого доходу від експорту в інші країни. Так, наприклад, за розрахунками статистичних даних, представлених на сайті Світового банку, надходження від загального експорту товарів станом на 2021 р. становив 31% від ВВП, тобто майже третину ВВП [69].

Проаналізуємо динаміку експорту України до ЄС та розглянемо його тенденції, рис. 2.1.

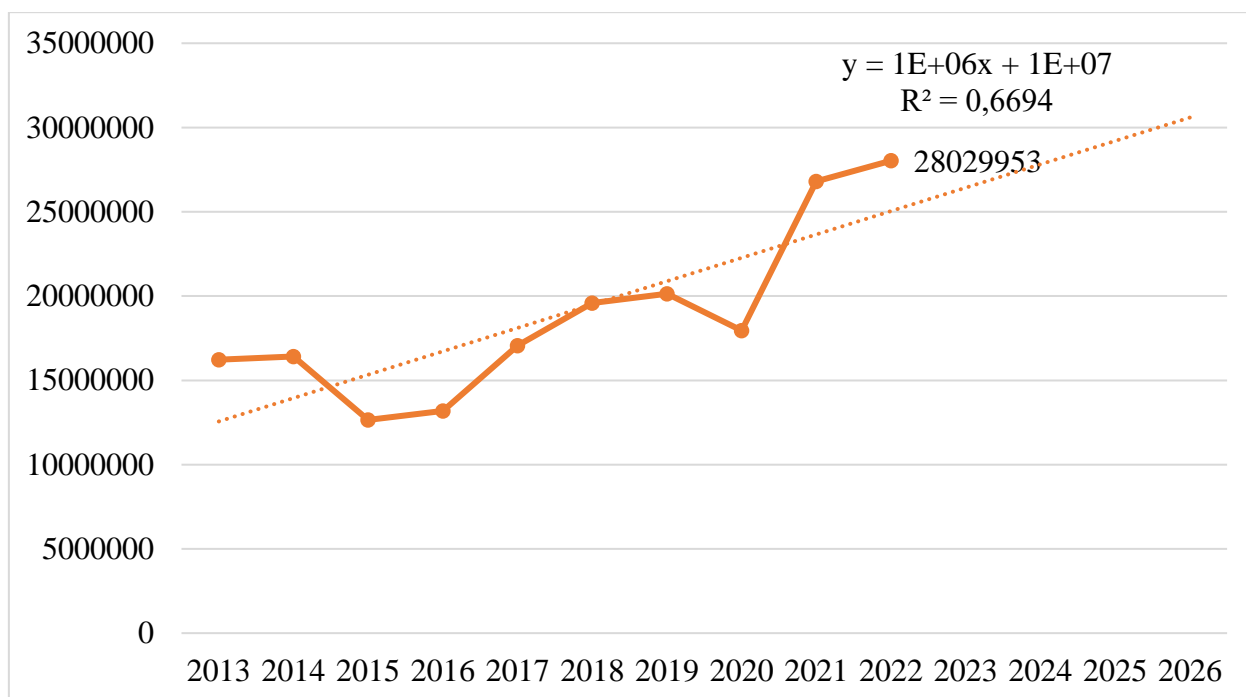

Рис. 2.1. Динаміка експорту України до ЄС за 2013-2022 рр. [52]

Загальний експорт українських товарів на ринок ЄС у 2022 р. склав 28,02 млрд. дол. США, що більше ніж в 2021 р. і майже удвічі більше на обсяг 2020 р. Можна зазначити, що падіння обсягів, пов'язаних з пандемією знівельовані.

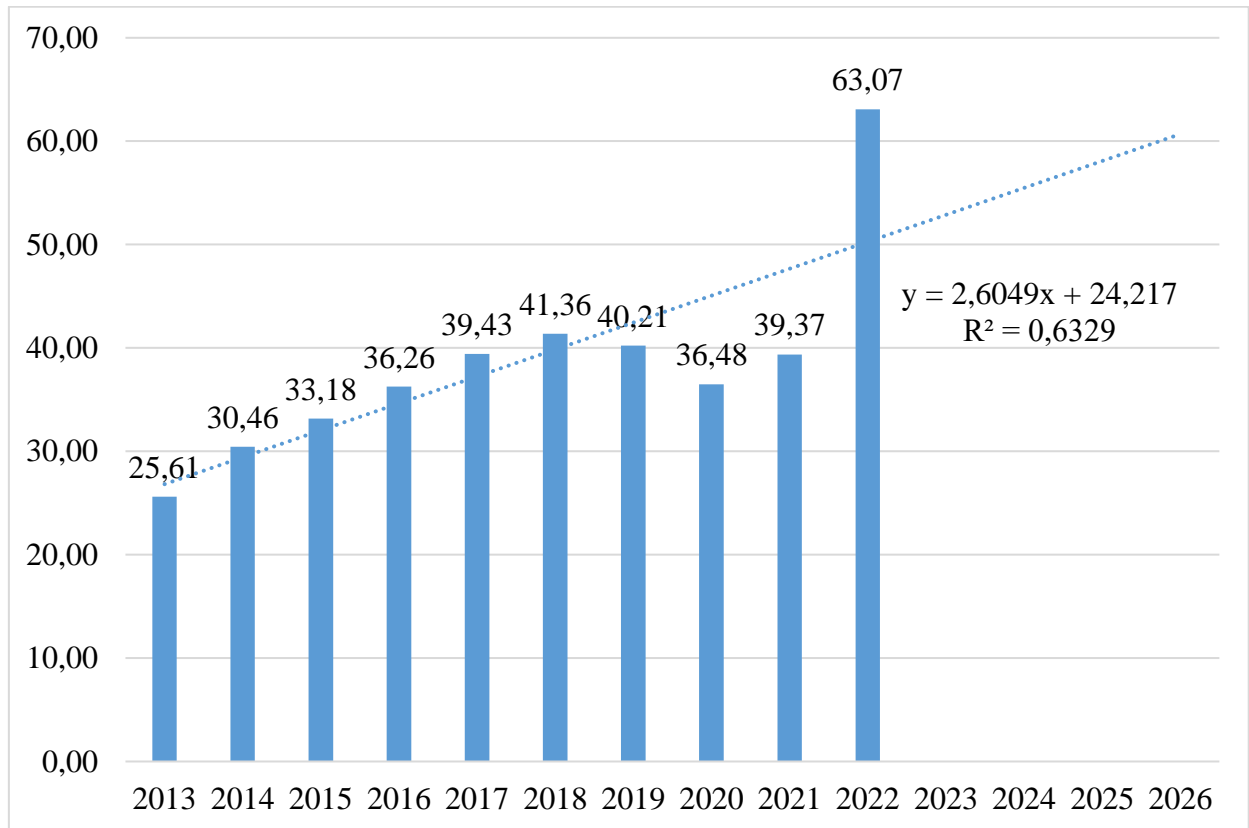

Рис. 2.2. Динаміка частки експорту до країн ЄС в загальному експорті України [52]

За даними Державної служби статистики України питома вага експорту до країн ЄС складала в 2013 р. 25%, в 2022 р. – 63% від загального товарного експорту України, рис. 2.2 [54-56].

Стосовно ситуації з імпортом продукції з ЄС до України слід зазначити відсутність сталого зростання або падіння. Після незначного падіння обсягів в 2020 р, в 2021 р відбулось суттєве зростання поставок, але в 2022 р. також було падіння.

Стосовно питомої ваги імпорту до країн в загальному імпорті України, безумовно вона зросла протягом досліджуваного періоду з 33% до майже 50%, але не так стрімко як експортні потоки, рис. 2.4.

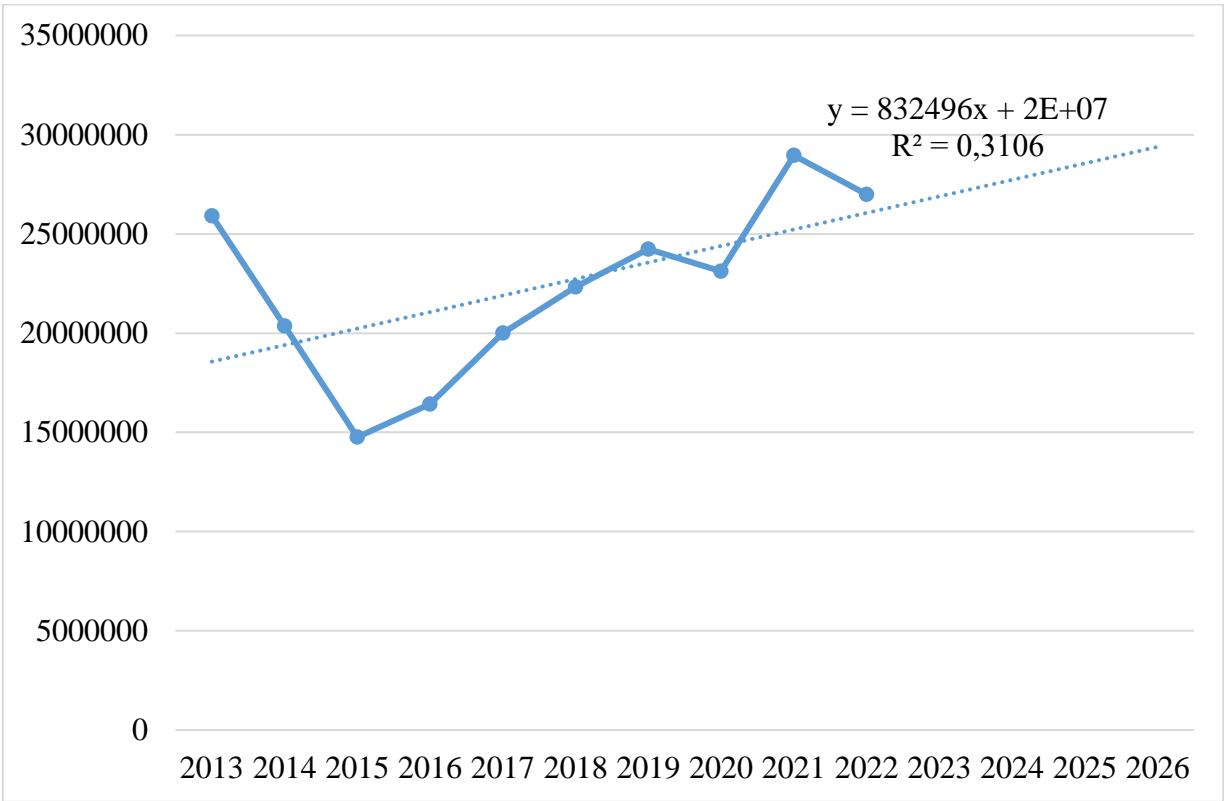

Рис. 2.3. Динаміка імпорту до України з ЄС за 2013-2022 рр. [52]

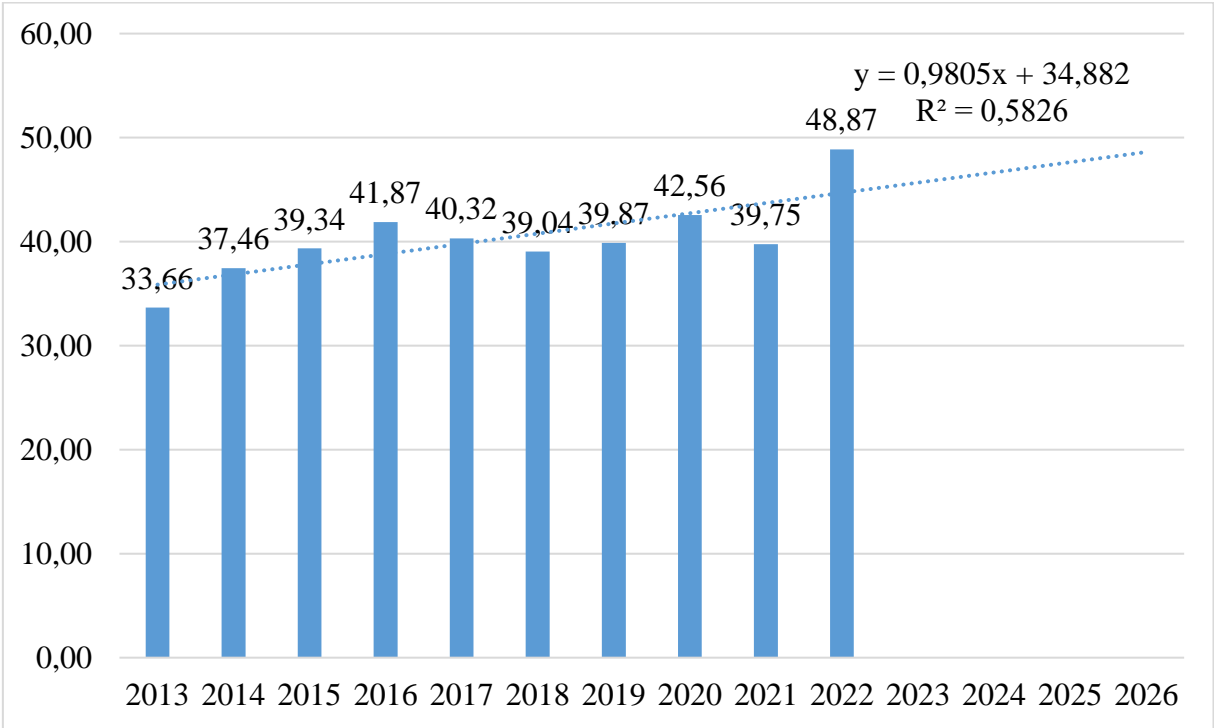

Рис. 2.4. Динаміка частки імпорту до країн ЄС в загальному імпорті України [52]

Аналізуючи рис. 2.3 та 2.4 можна відмітити, що за останні 10 років (з 2013 по 2022 рр.) тричі змінювалися тенденції імпорту з ЄС. Спочатку відбувалося повільне, але зменшенні кількості обсягів імпорту, після переломного для України, 2014 р., імпорт з ЄС почав набирати значних обертів, здебільшого за рахунок зростання об'ємів закупівлі машин та обладнання, продукції хімічної промисловості та с/г товарів. Дана тенденція зберігалася до пандемії 2020 р. [54-56].

В цілому за результатами тренд-аналізу, до 2026 р. прогнозується збільшення експорту товарів на ринок ЄС, та збільшення імпорту проте імпорт товарів має не таку вірогідність прогнозування через значний період падіння обсягів протягом 2014-2016 рр.

Аналізуючи коефіцієнт покриття експортом імпорту, він протягом 2013-2021 рр. був меншим за 100%, що свідчило про перевагу імпорту над експортом. І лише в 2022 р. він перевищив 100%.

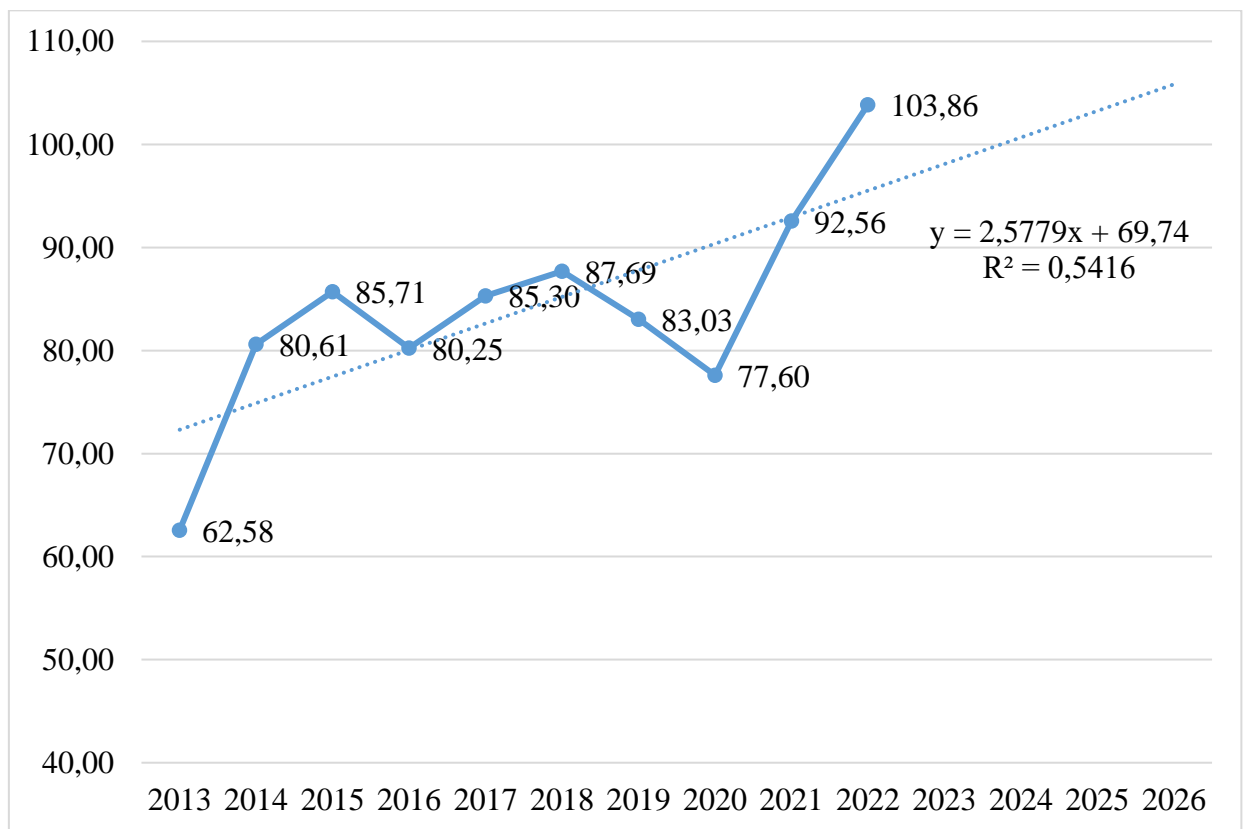

Рис. 2.5. Динаміка коефіцієнту покриття експортом імпорту в зовнішній торгівлі України та ЄС [52]

Безпосередньо важливим для досягнення мети нашого дослідження є визначення місця продукції АПК у зовнішньоекономічній торгівлі України з країнами ЄС. Тому нам необхідно з'ясувати, яку частку у структурі експорту та імпорту України з ЄС займала агропромислова продукція протягом останніх 10 років у порівнянні з іншими товарними групами. Отже, спочатку розглянемо динаміку частки кожної товарної групи у загальному експорті товарів в ЄС за досліджуваний період, рис. 2.6.

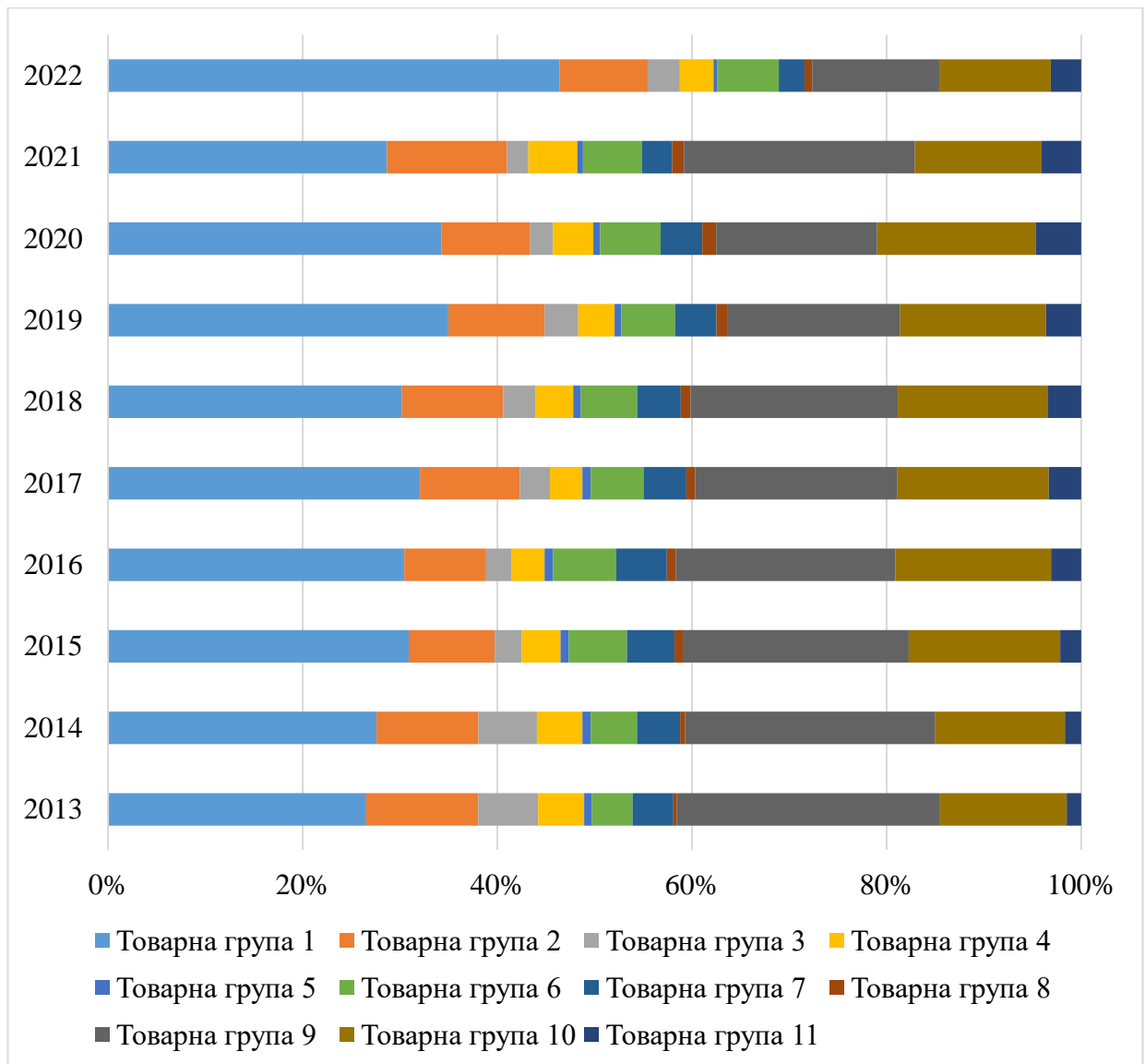

Рис. 2.6. Динаміка долі експорту в ЄС усіх товарних груп у загальному експорті за 2013-2022 рр. [52]

Відповідно до даних, зображених на рисунку, ми можемо зробити висновок, що починаючи з 2013 р., частка 1 товарної групи «Продовольчі товари та с/г продукція», стрімко зростала, таким чином, до 2022 року подвоївши свої об'єми. Наразі, 1 товарна група займає найбільшу долю, а саме – третю частину, від загальних об'ємів експорту українських товарів на європейський ринок, що у грошовому вираженні становить майже 6,2 млн. дол. США. На другому місці знаходиться 9 товарна група «Метали та вироби з них» (2,99 млн. дол. США), що з лідируючих позицій у 2013 р., а саме з 33%, спустилася до частки у 17% від загального експорту. 10 група «Машини, обладнання, транспорт», знаходиться на 3 місці з часткою у 16% від загального експорту, що становить 2,9 млн. дол. США. Якщо звернути увагу на вищезгадані товарні групи, можна сказати, що 1 група у 2022 р. зайняла позицію 9 групи у 2013 р. При тому зміна частки інших товарних груп не перевищила навіть 5%, таким чином відбулася переорієнтація структури українського експорту товарів на європейський ринок за рахунок пожвавлення торгівлі продукцією АПК та зменшення обсягів експорту товарів металургійної галузі.

Аналогічно розглянемо динаміку долі імпорту з ЄС усіх товарних груп у загальному імпорті за досліджувані роки, рис. 2.7.

Звернемо увагу на те, що серед імпортованих в Україну товарів з ЄС, найбільшу частку наразі посідає продукція 10 товарної групи «Машини, обладнання, транспорт» (8,03 млн. дол. США), з різницею у 10% наступною йде 4 група «Продукція хімічної промисловості» (5,9 млн дол. США), а на третьому місці знаходяться товари 1 групи «Продовольчі товари та с/г продукція», що у грошовому вираженні складає 3,173 млн. дол. США. Слід зазначити, що у порівнянні з 2016 р., імпорт товарів АПК збільшився майже удвічі, що стосується інших найбільш вагомих груп імпорту, приріст склав 35% у поставках 10 товарної групи та 30% у продукції хімічної промисловості (4 група). Підкреслимо, що збільшення об'ємів закупок України у ЄС

спостерігалось у всіх групах товарів, за виключенням 2, 3 та 5 груп (мінеральні продукти, паливно-енергетичні товари, вироби зі шкіри).

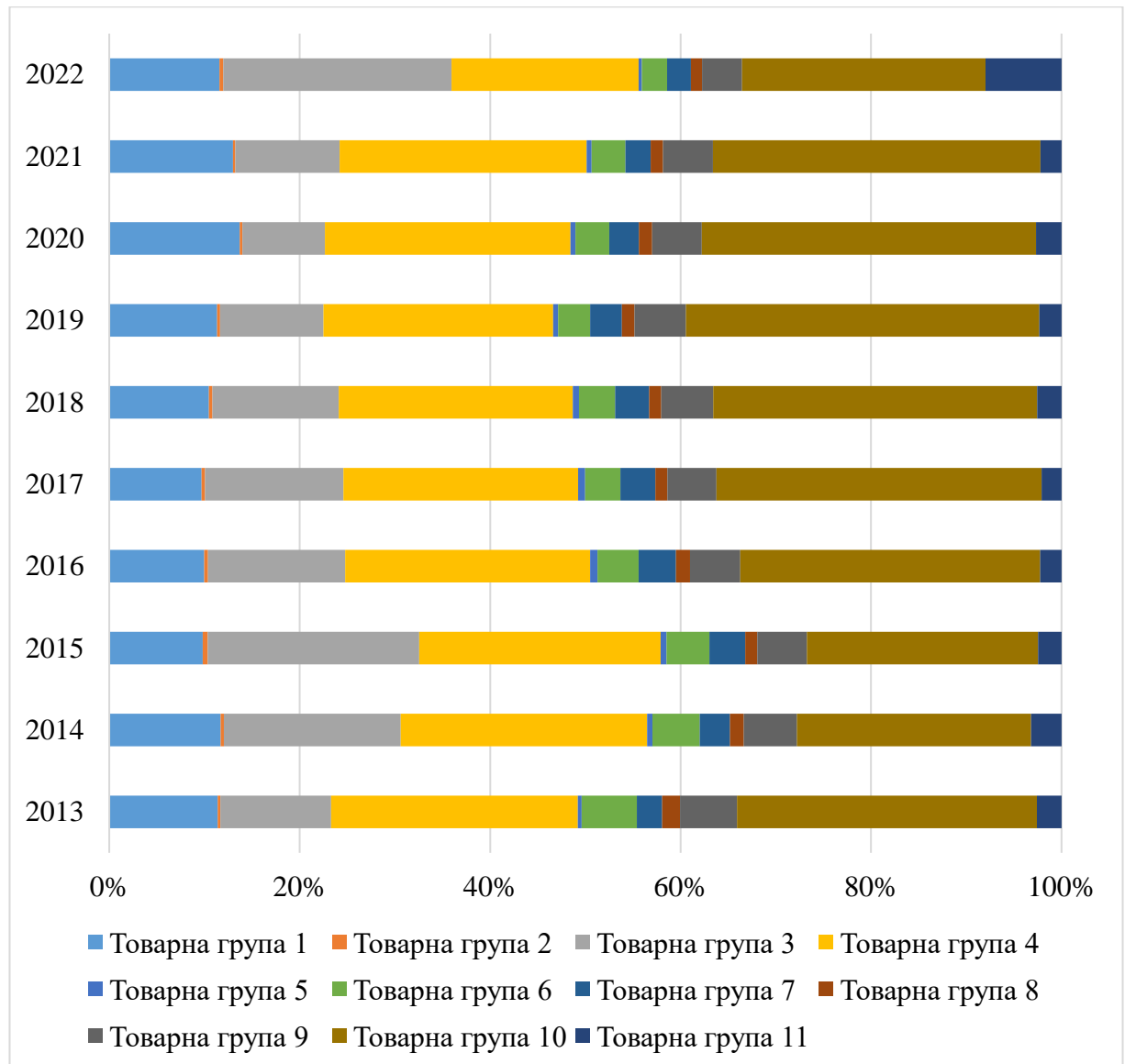

Рис. 2.7. Динаміка долі імпорту з ЄС усіх товарних груп у загальному імпорті за 2013-2022 рр. [52]

Якщо говорити про зміни частки імпортованих товарів, найбільша різниця спостерігається у 3 товарній групі «Паливно-енергетичні товари», при чому ці зміни обсягів імпортованих товарів пов'язані з складними викликами, що беруть свій початок у 2014 р., проте станом на 2022 р., обсяги закупівлі продукції паливно-енергетичних товарів зменшилися на 23%, навіть зменшивши обсяги 2013 р.

Таким чином, можемо зробити висновок, що в зовнішній торгівлі України з ЄС найбільшу частку на сучасному етапі мають товари 1 групи «Продовольчі товари та с/г продукція», та зі значним відставанням товари 9 групи «Метали та вироби з них»

В табл. 2.1 наведено динаміку найбільш вагомих товарних пропозицій українського експорту.

Таблиця 2.1

Динаміка найбільш вагомих товарних позицій українського експорту до ЄС

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Загальний експорт	16,22	16,42	12,65	13,19	17,06	19,58	20,13	17,95	26,80	28,03
Зернові	1,66	1,70	1,59	1,25	1,66	2,14	2,49	1,66	1,93	4,73
Жири та олії тваринного, рослинного походження	0,44	0,72	0,62	1,15	1,39	1,06	1,47	1,75	2,37	3,07
Насіння та плоди олійних культур	1,25	0,92	0,65	0,61	1,10	1,16	1,53	1,15	1,48	2,93
Залізо та сталь	3,94	3,75	2,51	2,57	3,00	3,46	2,94	2,39	5,43	2,81
Руди, шлаки і золи	1,74	1,57	0,96	0,96	1,54	1,81	1,77	1,45	3,01	2,38
Електричні машини та обладнання	1,47	1,62	1,41	1,60	2,03	2,35	2,27	2,14	2,57	2,32
Деревина та вироби з деревини; деревне вугілля	0,60	0,72	0,70	0,76	0,82	1,03	0,99	0,98	1,43	1,63

Джерело [52]

Товарна структура внутрішніх поставок до Європейського Союзу багато в чому повторює загальну. Більше 80% від неї експортується у вигляді

зернових і олійних культур, жирів і олій, залишків переробної промисловості, а також руд, деревини. Важливо, що серед найбільших товарних позицій є і товари машинобудування – а саме електричні машини та обладнання. Але, ЄС є основним ринком збуту низки сільськогосподарських та харчових продуктів з України.

Аналогічний аналіз зробимо стосовно найбільш вагомих товарних позицій імпорту з ЄС до України, табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка найбільш вагомих товарних позицій імпорту до України з ЄС

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Всі продукти	25,92	20,37	14,76	16,43	20,00	22,33	24,24	23,13	28,96	26,99
Мінеральне паливо, нафтопродукти	3,01	3,78	3,28	2,36	2,90	2,96	2,63	2,01	3,18	6,47
Транспортні засоби	2,48	1,09	0,76	1,34	2,02	2,12	3,14	2,55	3,27	2,93
Атомні реактори	3,30	2,21	1,52	2,33	2,86	3,09	3,21	3,02	3,87	1,93
Електричні машини та обладнання та їх частини	0,14	0,12	0,12	0,10	0,12	0,22	0,21	0,10	0,11	1,87
Пластмаси та вироби з них	1,84	1,38	1,08	1,20	1,55	1,88	2,07	1,94	2,02	1,50
Фармацевтична продукція	1,74	1,44	1,06	1,09	1,25	1,35	1,31	1,31	1,78	1,35

Джерело [52]

До найбільш вагомих імпортованих товарних позицій належать паливо, транспортні засоби, продукції машинобудування. Пластмаса та вироби з неї, а також фармацевтична продукція.

Аналізуючи торговельне сальдо, табл. 2.3. можемо зробити висновок, що найбільше торговельне сальдо протягом досліджуваного періоду мають агропромислові товари, а найменше – товари фармацевтичної промисловості, паливо, продукція машинобудування.

Таблиця 2.3

Динаміка найбільш вагомих товарних позицій зовнішньої торгівлі України з ЄС за торговельним сальдо

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Зернові	1,43	1,43	1,48	1,15	1,54	2,02	2,38	1,57	1,84	4,65
Жири та олії тваринного, рослинного походження	0,34	0,65	0,57	1,10	1,34	1,00	1,40	1,68	2,28	2,97
Насіння та плоди олійних культур	1,10	0,80	0,56	0,50	0,97	1,02	1,39	1,02	1,33	2,80
Руди, шлаки і золи	1,73	1,56	0,96	0,96	1,54	1,80	1,76	1,44	3,00	2,38
Залізо та сталь	3,47	3,41	2,29	2,33	2,73	3,14	2,60	2,06	5,04	2,38
Деревина та вироби з деревини	0,31	0,52	0,60	0,65	0,69	0,88	0,85	0,83	1,23	1,50
Пластмаси та вироби з них	-1,68	-1,37	-0,98	-1,01	-1,12	-1,19	-1,13	-1,14	-1,40	-1,10
Фармацевтична продукція	-2,19	-1,71	-0,91	-1,06	-1,20	-1,31	-1,46	-1,70	-1,99	-1,25
Атомні реактори	-2,89	-1,80	-1,16	-1,97	-2,42	-2,61	-2,70	-2,49	-3,25	-1,34
Транспортні засоби	-2,45	-1,07	-0,72	-1,30	-1,98	-2,07	-3,10	-2,51	-3,22	-2,85
Мінеральне паливо	-2,01	-2,80	-2,93	-2,03	-2,38	-2,31	-1,94	-1,58	-2,59	-5,54

Джерело [52]

Що стосується основних країн ЄС, які взаємодіють з Україною в торговельному плані, це – Польща (експорт та імпорт), Румунія (експорт та імпорт), Німеччина (експорт та імпорт), Італія (експорт та імпорт), а також, Болгарія, Чехія, Франція, Нідерланди, Угорщина, Іспанія, Словаччина.

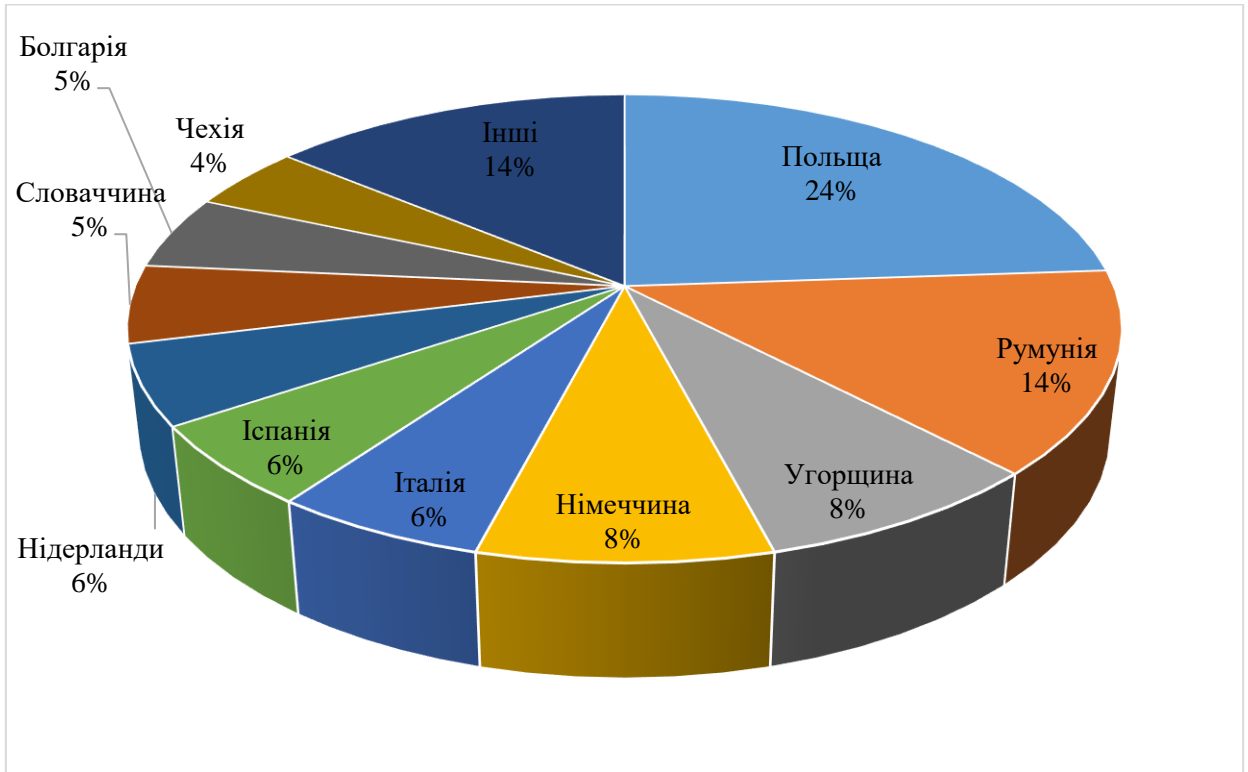

Рис. 2.8. Основні країни постачання українського експорту до ЄС, 2022 р. [52]

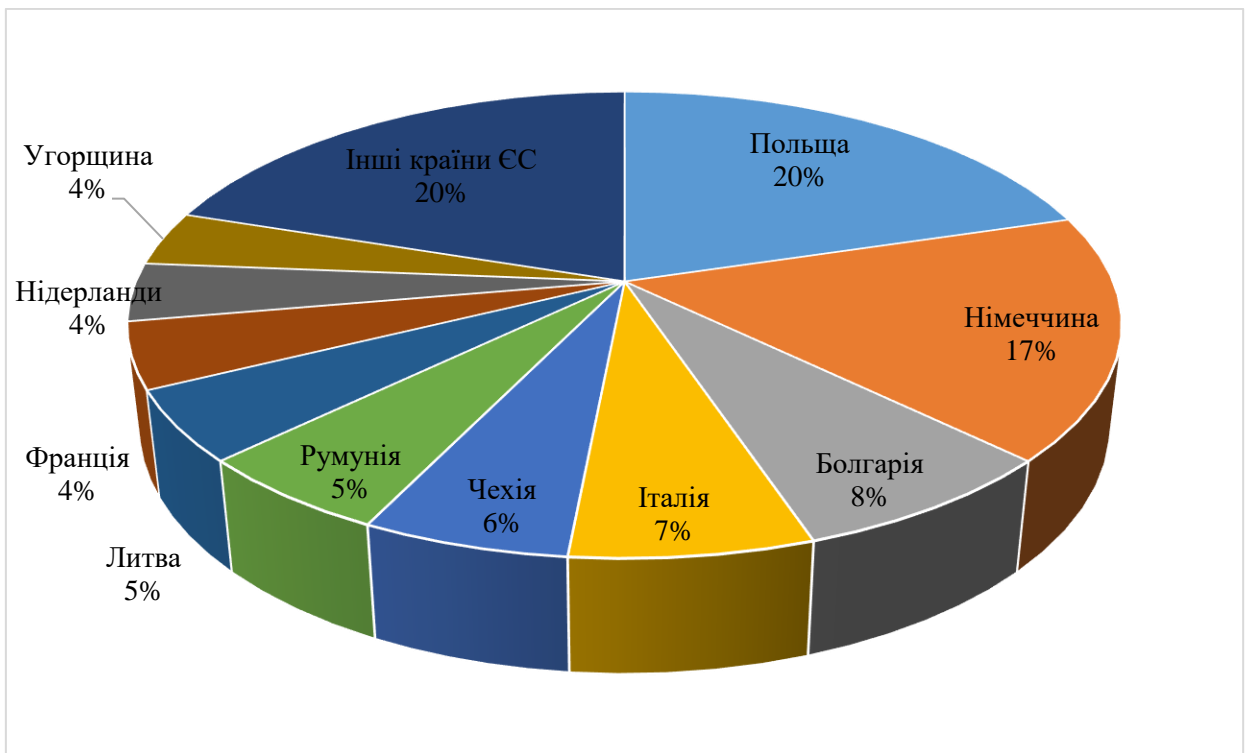

Рис. 2.9. Основні країни постачання в Україну імпорту з ЄС, 2022 р. [52]

Таким чином, можемо зробити висновок, що в зовнішній торгівлі України з ЄС найбільшу частку на сучасному етапі мають товари 1 групи «Продовольчі товари та с/г продукція», та зі значним відставанням товари 9 групи «Метали та вироби з них»

2.2. Конкурентні переваги України в торгівлі з країнами ЄС

Україна має кілька конкурентних переваг у торгівлі з країнами ЄС. По-перше, географічне положення грає важливу роль. Розташована на перехресті Європи та Азії, Україна є ключовим транзитним пунктом для товарів, що ввозяться та вивозяться з ЄС. Серед конкурентних переваг України на торговельному ринку ЄС можна назвати такі як [58-63]:

1. Сировинна база, оскільки Україна багата на природні ресурси, такі як чорна металургія, вугілля, агропродукція. Це дозволяє їй постачати різноманітні товари, задовольняючи різні потреби ринку ЄС.

2. Низькі витрати на працю у порівнянні з країнами ЄС, що дає змогу виробляти українські товари більш конкурентоспроможними за рахунок нижчих виробничих витрат.

3. Технологічний потенціал в деяких високотехнологічних галузях (інформаційні технології та програмне забезпечення), що створює можливості для постачання інноваційних продуктів і послуг на європейський ринок.

4. Зона вільної торгівлі завдяки Угоді про асоціацію з ЄС, що включає зону вільної торгівлі. Це полегшує доступ до ринку ЄС та зменшує митні бар'єри.

5. Гнучкість у виробництві у зв'язку з тим, що українські підприємства можуть швидко адаптуватися до змін у попиті та ринкових умовах, що дозволяє їм ефективно конкурувати на міжнародному ринку.

Ці фактори разом утворюють сприятливе середовище для торгівлі між Україною та країнами ЄС.

Оскільки в пп. 2.1 було зазначено, що в торгівлі між Україною та ЄС переважають саме товари агропромислового комплексу, в рамках зовнішньоторговельних відносин України та ЄС важливим питанням залишається аналіз динаміки експорту та імпорту продукцією АПК між Україною та ЄС, а також визначення місця України як постачальника агропромислової продукції на європейський ринок. Варто зазначити, що в географічній структурі зовнішньої торгівлі товарами України за результатами 2022 р. провідне місце займають країни ЄС. У 2022 р. Україна залишається четвертим за величиною експортером до Європейського Союзу агропромислової продукції. Тож, з'ясуємо яке місце посідає сільськогосподарська продукція у структурі експорту України в ЄС.

Для цього проведемо аналіз рівня конкурентоспроможності товарних груп та його динаміки за 2013-2022 рр. на основі розрахованого коефіцієнта компаративних переваг (пп. 1.3).

Розглянемо, які товарні групи України мають компаративну перевагу на європейському ринку. Результати проведеного розрахунку коефіцієнту компаративних переваг наведено в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Динаміка коефіцієнту компаративних переваг експорту України на ринку ЄС за товарними групами в 2013-2022 рр.

	2013	2014	2015	2016	2017
Товарна група 1	0,845	0,858	1,147	1,115	1,196
Товарна група 2	3,675	3,453	2,838	3,068	3,318
Товарна група 3	-0,634	-1,127	-2,089	-1,728	-1,546
Товарна група 4	-1,701	-1,715	-1,843	-2,009	-1,999
Товарна група 5	0,739	0,471	0,310	0,128	0,121
Товарна група 6	-0,334	-0,046	0,282	0,407	0,383
Товарна група 7	0,467	0,334	0,267	0,285	0,182
Товарна група 8	-1,616	-1,033	-0,423	-0,482	-0,356
Товарна група 9	3,124	2,563	1,919	1,936	1,756
Товарна група 10	-0,883	-0,614	-0,444	-0,678	-0,787
Товарна група 11	-0,545	-0,643	-0,130	0,320	0,466

	2018	2019	2020	2021	2022
Товарна група 1	1,060	1,128	0,915	0,790	1,389
Товарна група 2	3,372	3,453	3,605	4,007	3,101
Товарна група 3	-1,384	-1,150	-1,293	-1,620	-1,976
Товарна група 4	-1,856	-1,862	-1,833	-1,637	-1,739
Товарна група 5	0,243	0,258	0,278	0,115	0,050
Товарна група 6	0,425	0,499	0,559	0,538	0,875
Товарна група 7	0,219	0,250	0,320	0,154	0,045
Товарна група 8	-0,257	-0,208	0,013	-0,051	-0,391
Товарна група 9	1,621	1,397	1,144	1,559	1,533
Товарна група 10	-0,791	-0,904	-0,766	-0,971	-0,811
Товарна група 11	0,289	0,428	0,550	0,611	-0,932

Джерело [52]

За результатами тренд-аналізу було проаналізовано, що негативна тенденція спостерігається у трьох групах, до них належать: 2 – Мінеральні продукти, 3 – Паливно-енергетичні товари, 5 – Шкіра, хутро, вироби з них та 9 – Метали та вироби з них; але слід зазначити, що за останні роки показники 1, 4, 6, 7, 8, 10 та 11 груп демонструють зростання. Таким чином, товари, що наразі не є перспективним напрямом торгівлі, можуть стати такими через кілька років або, з іншого боку, вже конкурентні товари у перспективі закріплятимуть свої позиції та покращуватимуть їх. Проте стосовно груп з негативною лінією тренду, ми можемо говорити, що конкурентоспроможність втрачається, хоча зараз показники можуть бути і позитивними. Багатообіцяючим є той факт, що в решті семи групах, незважаючи на різкі стрибки, підйоми і падіння все ж таки спостерігається позитивна тенденція. Це 1 група - Продовольчі товари та с/г продукція, 4 – Продукція хімічної промисловості, 6 – Деревина та целюлозно-паперові вироби, 7 – Текстиль, текстильні вироби, взуття, 8 - Вироби із каменю, скла, кераміка, 10 - Машини, обладнання, транспорт та 11 група - Інші товари. Таким чином, можна говорити про можливу зміну тенденцій у найближчі роки, проте однозначної відповіді, яка б могла пояснити можливі зміни немає, зниження показника може бути пов'язане з різними факторами. Для того, щоб більш детально

визначити, які саме групи українських товарів з найбільшою вірогідністю будуть конкурентоспроможними на ринку ЄС у найближчі три роки з'ясуємо, які групи вже є конкурентними на момент 2023 року та мають позитивну лінію тренду з високою вірогідністю прогнозів, спираючись на коефіцієнт апроксимації.

Конкурентними залишаються 1 група – Продовольчі товари та с/г продукція з ймовірністю зробленого прогнозу умовно 43,4%, 6 група – Деревина та целюлозно-паперові вироби з ймовірністю у 78,7%, 7 група – Текстиль, текстильні вироби, взуття – 1,9 % та 11 група – Інші товари, з ймовірністю 92,4 %.

Більш докладно наведено вихідні дані та результати розрахунку саме коефіцієнту компаративних переваг за 2022 р., в якому спостерігається позитивна динаміка відновлення торговельних потоків після зниження 2020-2021 рр. через пандемію.

Таблиця 2.5

Коефіцієнт компаративної переваги груп товарів України на ринку ЄС
станом на 2022 р.

Група товарів	Експорт України групи товарів j, млн дол	Імпорт України групи товарів j, млн дол.	Загальний експорт товарів України, млн дол.	Загальний імпорт товарів України, млн дол	КП _{ji}
1	13001728	3121169	28029953	26987990	1,389
2	2540674	110104			3,101
3	930992	6467395			-1,976
4	967549	5304162			-1,739
5	97668	89428			0,050
6	1778447	714138			0,875
7	738433	679533			0,045
8	222757	317106			-0,391
9	3686991	1133049			1,533
10	3185337	6901228			-0,811
11	879348	2150671			-0,932

Джерело: [52]

На рис. 2.10. зображено систематизовані конкурентні переваги України за всіма 11 товарними групами в торгівлі в ЄС в цілому за період з 2013-2022 рр.

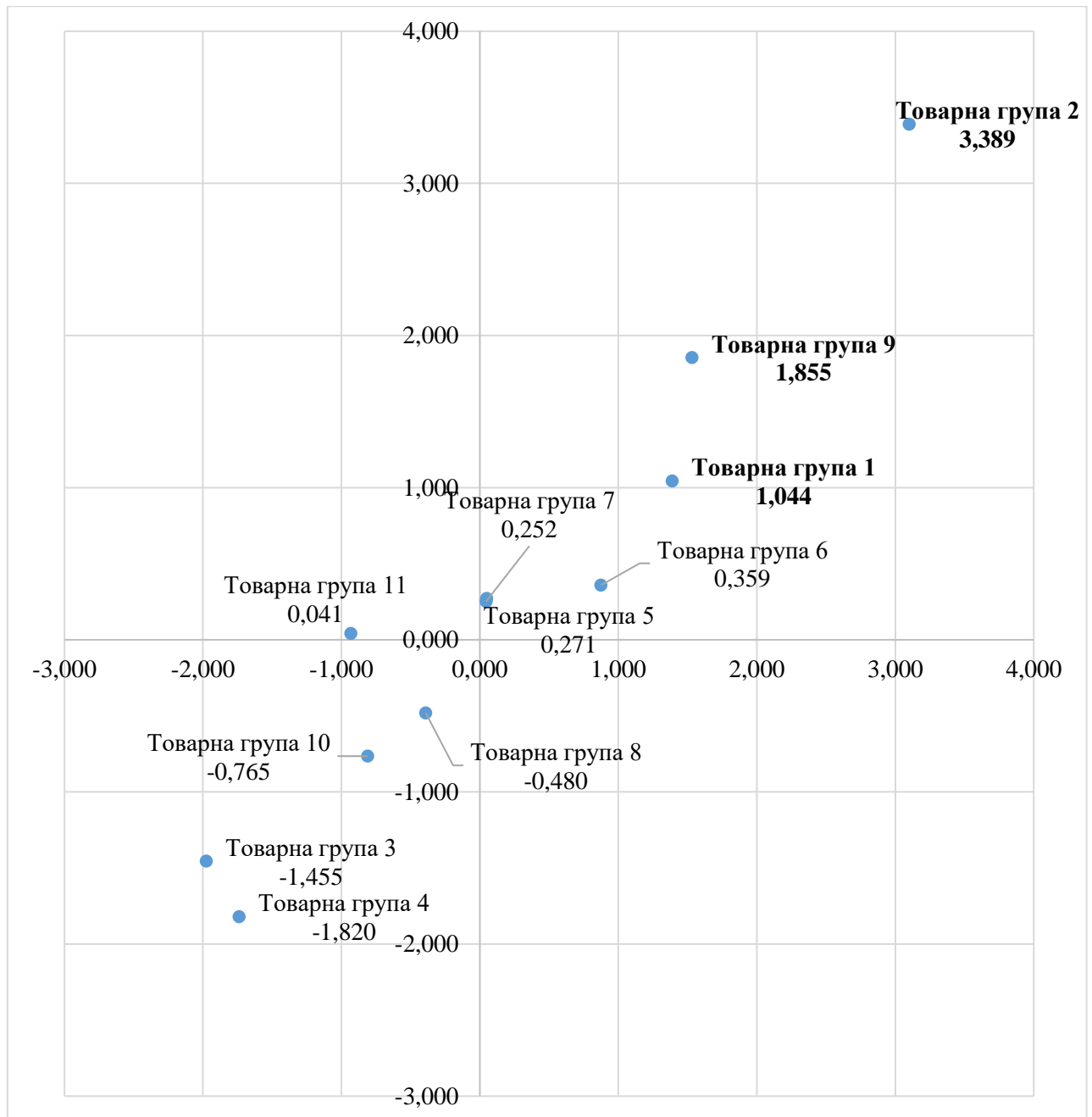

Рис. 2.10. Систематизовані конкурентні переваги України за всіма 11 товарними групами в торгівлі в ЄС в цілому за період з 2013-2022 рр.

[розраховано автором]

Отже, проаналізуємо отримані результати. За досліджуваний період Україна мала найбільшу компаративну перевагу в торгівлі наступними групами товарів (де $КП_j > 1$):

Група 1 «Продовольчі товари та с/г продукція».

Група 2 «Мінеральні продукти».

Група 9 «Метали та вироби з них».

Якщо розмістити товари у порядку спадання за ступенем конкурентоспроможності групи на європейському ринку, рис. 2.11, на першому місці є 2 група «Мінеральні продукти», на другому – 9 група «Метали та вироби з них», на третьому – група 1 «Продовольчі товари та с/г продукція».

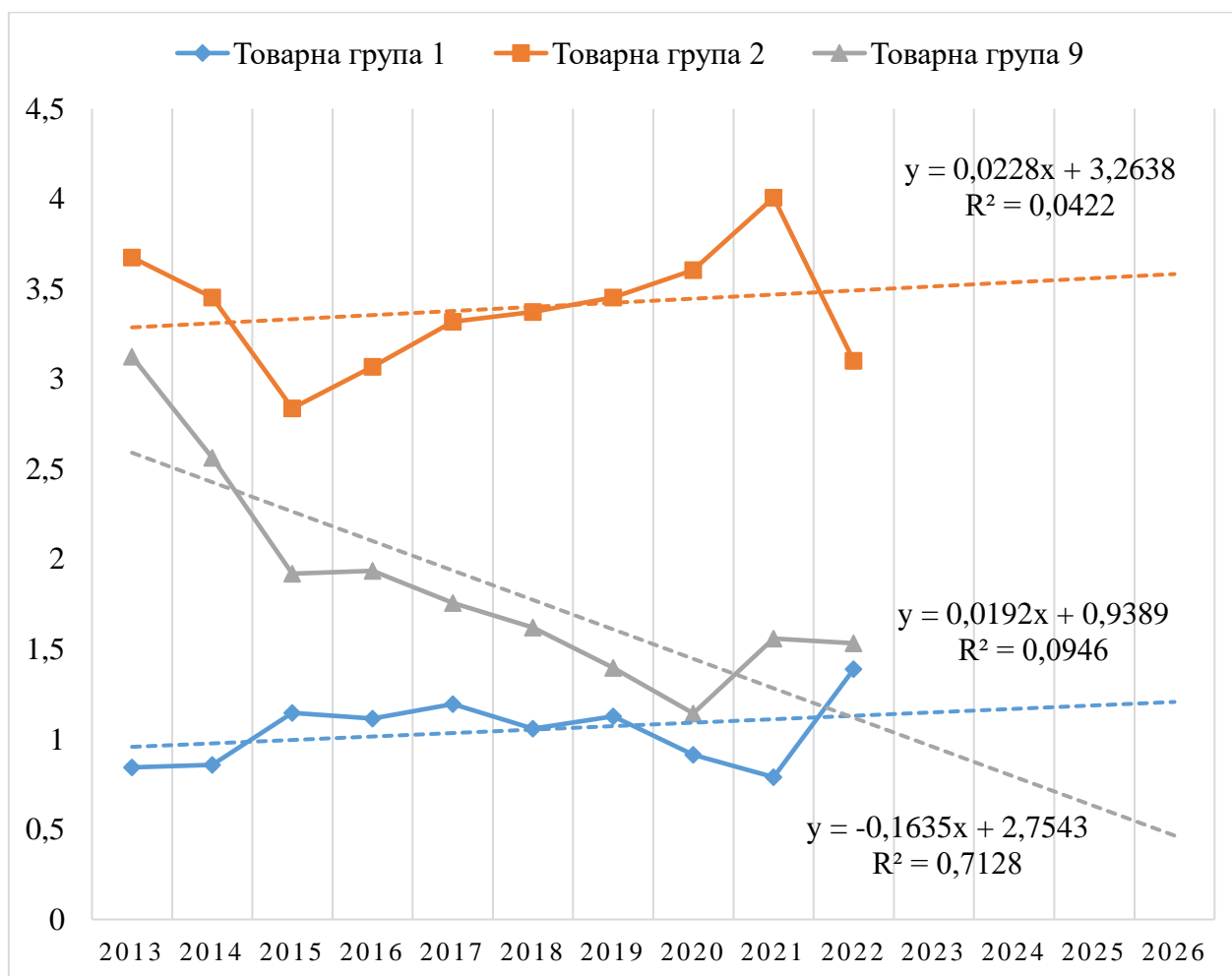

Рис. 2.11. Тенденції збереження компаративних переваг на європейському ринку найбільш конкурентних товарних груп України [52]

Що стосується динаміки змін конкурентоспроможності окремих товарних груп за період 2013-2026 рр., можна зазначити, що група 1 та група 2 мають сталу тенденцію до збереження компаративних переваг на європейському ринку. Лише товари дев'ятої групи конкурентні на

європейських товарних ринках на сучасному етапі, але мають вірогідність її втрати в перспективі.

Серед товарних груп, які протягом досліджуваного періоду мали негативну конкурентність (або втрачали, або відновлювали її) (де $KП_j > 0$), рис. 2.12:

Група 3 «Паливо».

Група 4 «Хімічна продукція».

Група 8 «Вироби з каменю, скла, кераміка».

Група 10 «Машини, обладнання, транспорт».

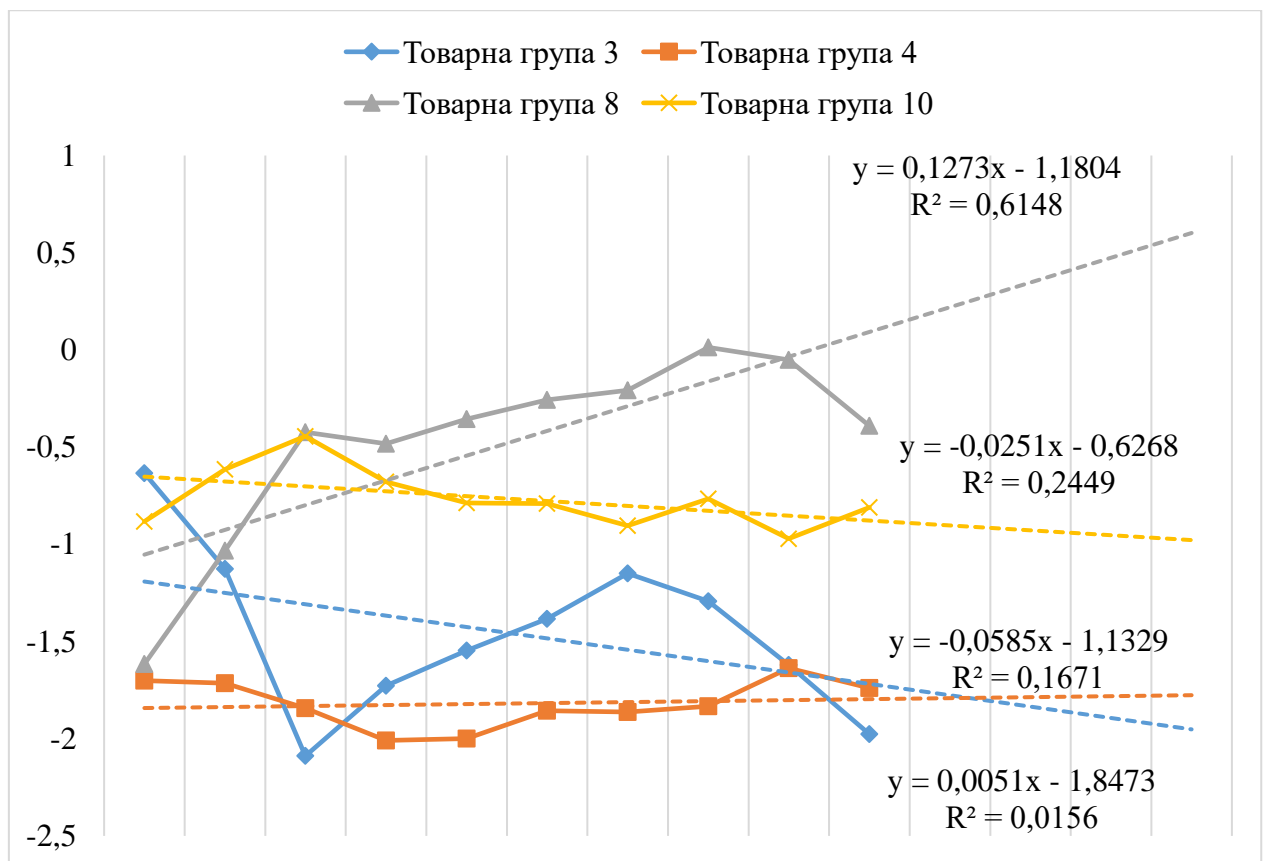

Рис. 2.12. Тенденції збереження компаративних переваг на європейському ринку найменш конкурентних товарних груп [52]

Що стосується динаміки змін конкурентоспроможності 3, 4, 8 та 10 товарних груп за період 2013-2026 рр., можна зазначити, що групи 8 «Вироби з каменю, скла, кераміка» мають сталі тенденції зростання компаративних переваг, що підтверджується високим коефіцієнтом апроксимації (61%). Всі

інші товари будуть з високою вірогідністю втрачати свою привабливість для європейських споживачів.

Що стосується товарних груп, які за досліджуваний період мали невизначену конкурентоспроможність на ринку ЄС (або втрачали, або відновлювали її) (де $KП_j \leq 0$), рис. 2.13:

Група 5 «Шкіра, хутро, вироби з них».

Група 6 «Деревина та целюлозно-паперові вироби».

Група 7 «Текстиль, вибори з нього, взуття».

Група 11 «Інші товари».

Як видно з рис. 2.13, серед неконкурентних товарних груп лише група 6 «Деревина та целюлозно-паперові вироби» має за результатами розрахунків високу вірогідність в короткочасній перспективі перейти до переліку груп, що мають компаративні переваги на європейському ринку.

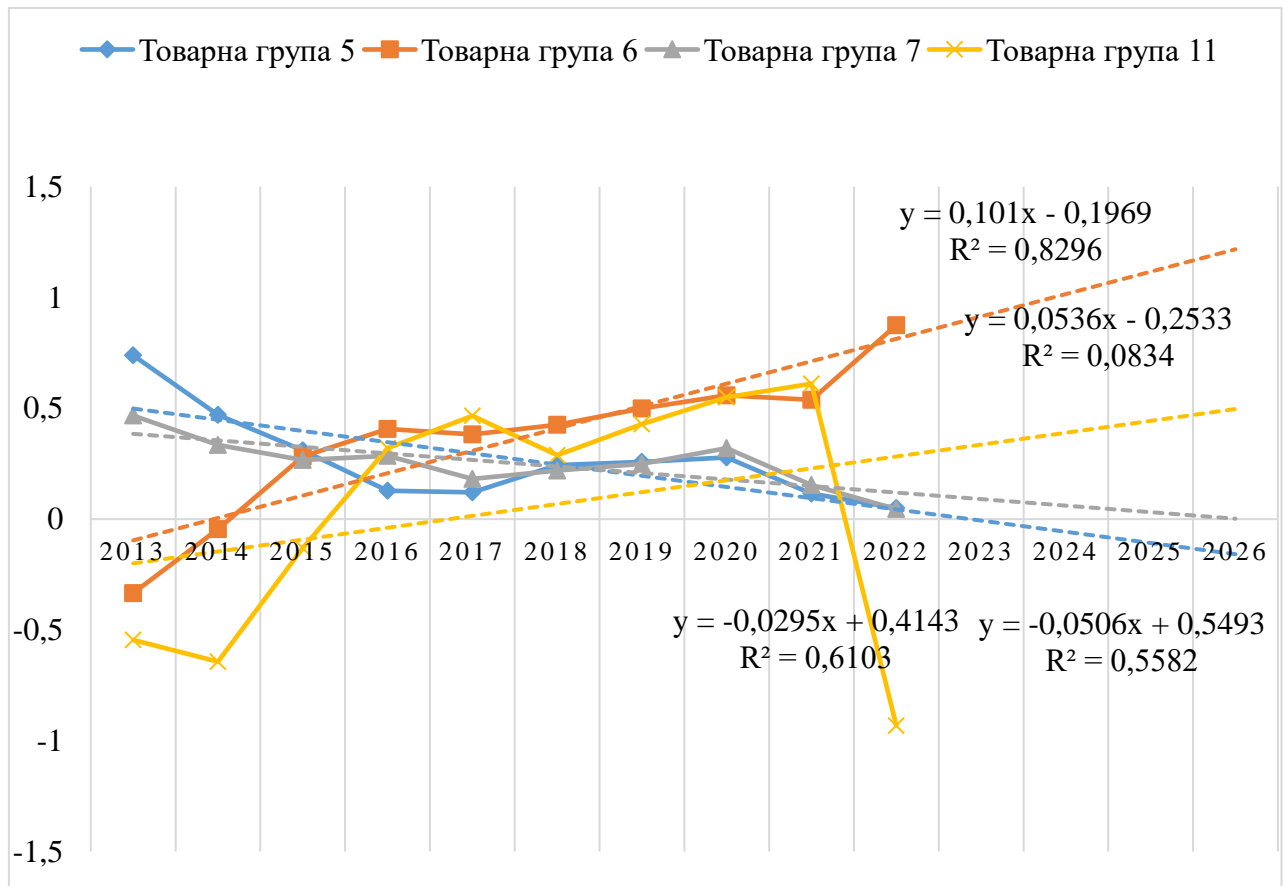

Рис. 2.13. Тенденції змін компаративних переваг на європейському ринку товарних груп з невизначеною конкурентоспроможністю [52]

Таким чином, товари, що наразі не є перспективним напрямом торгівлі, можуть стати такими через кілька років або, з іншого боку, вже конкурентні товари у перспективі закріплятимуть свої позиції та покращуватимуть їх. Проте стосовно груп з негативною лінією тренду, ми можемо говорити, що конкурентоспроможність втрачається, хоча зараз показники можуть бути і позитивними.

Багатообіцяючим є той факт, що в решті семи групах, незважаючи на різкі стрибки, підйоми і падіння все ж таки спостерігається позитивна тенденція. Це 1 група «Продовольчі товари та с/г продукція», 4 «Продукція хімічної промисловості», 6 «Деревина та целюлозно-паперові вироби», 7 «Текстиль, текстильні вироби, взуття», 8 «Вироби із каменю, скла, кераміка», 10 «Машини, обладнання, транспорт» та 11 група «Інші товари».

Можна говорити про можливу зміну тенденцій у найближчі роки, проте однозначної відповіді, яка б могла пояснити можливі зміни немає, зниження показника може бути пов'язане з різними факторами.

Тим не менш, найбільш конкурентною товарною групою в зовнішній торгівлі з ЄС, яка має високу вірогідність її збереження, є група 1 «Продовольчі товари та с/г продукція».

Що стосується динаміки змін конкурентоспроможності окремих товарних груп за період 2013-2026 рр., можна зазначити, що за розрахунком коефіцієнта компаративних переваг українських товарів на ринку ЄС ми можемо зробити такі висновки: хоча деякі групи не є конкурентоспроможними на європейському ринку, проте йде динаміка збільшення досліджуваного показника.

2.3. Конкурентні переваги України на ринку агропромислової продукції ЄС

Ми з'ясували, що найбільші обсяги експорту у ЄС складають Жири та олії тваринного або рослинного походження; продукти їх розщеплення; готові

харчові жири; воски тваринного або рослинного походження; Зернові культури; Насіння і плоди олійних рослин; інше насіння, плоди та зерна; технічні або лікарські рослини; солома і фураж; Залишки і відходи харчової промисловості; готові корми для тварин; а також Їстівні плоди та горіхи; шкірки цитрусових або динь. Тож тепер перед нами постає завдання проаналізувати статистичні дані для оцінки та виявлення тенденцій у торгівлі зазначеними товарами України з ЄС шляхом розрахунку коефіцієнту компаративних переваг та проведення тренд-аналізу.

Для проведення розрахунків було використано показники експорту і імпорту України за окремими товарними показниками першої групи

Тож, проаналізуємо конкурентоспроможність основних товарних позицій експорту України в ЄС, таблиця 2.6.

Таблиця 2.6

Коефіцієнт компаративних переваг товарів, що складають найбільшу частку у експорті продукції агропромислової продукції

Рік	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Жири та олії тваринного або рослинного походження та ін.	2,314	2,859	2,991	3,780	3,759	3,305	3,722	3,987	4,248	4,450
Зернові культури	3,217	2,298	3,181	3,082	3,063	3,312	3,668	3,577	3,697	3,813
Насіння і плоди олійних рослин; інше насіння, плоди, зерна та ін.	3,435	2,529	2,398	2,121	2,441	2,410	2,873	2,711	2,454	2,419
Залишки і відходи харчової промисловості, готові корми для тварин	1,381	1,444	1,530	1,559	1,426	1,197	1,188	0,834	0,986	0,911
Їстівні плоди та горіхи; шкірки цитрусових або динь	- 1,820	- 0,817	- 0,202	- 0,001	0,404	0,789	0,353	0,419	1,225	1,522

Джерело: [52]

Як можна побачити з таблиці, найбільший показник компаративної переваги станом на 2022 р. має категорія товарів – жири та олії тваринного або рослинного походження; продукти їх розщеплення; готові харчові жири; воски тваринного або рослинного походження (4,45), до того ж загальна динаміка має позитивних характер. Друге місце за значенням коефіцієнта відносної переваги в експорті сільськогосподарських товарів займають зернові культури з показником 3,81. На третьому місці знаходяться насіння і плоди олійних рослин; інше насіння, плоди, зерна та ін. (2,4). Наступними йдуть залишки і відходи харчової промисловості; готові корми для тварин (0,91) та їстівні плоди та горіхи; шкірки цитрусових або динь (1,52). Варто зазначити, що у експорті перших трьох категорій товарів, у порядку спадання індексу, Україна має значні порівняльні конкурентні переваги на європейському ринку і, зважаючи на те, що вони мають найбільші частки у загальному експорті с/г продукції до ЄС, Україна використовує свій потенціал та можливості у експорті даних товарів. Що стосується наступної за величиною показника категорії товарів, а саме – залишки і відходи харчової промисловості, готові корми для тварин, слід відмітити, що вона має відносно невеликі конкурентні переваги на ринку ЄС, а показник 1,522 свідчить про те, що категорія товарів – їстівні плоди та горіхи; шкірки цитрусових або динь хоч і мають компаративну перевагу на європейському ринку, проте відносно незначну. На підставі отриманих результатів за зазначеним показником був проведений тренд-аналіз основних категорій експорту товарів АПК.

Прогноз та динаміку коефіцієнта компаративних переваг товарної групи Жири та олії тваринного або рослинного походження, продукти їх розщеплення, готові харчові жири, воски тваринного або рослинного походження до 2026 року зображено на рис. 2.14.

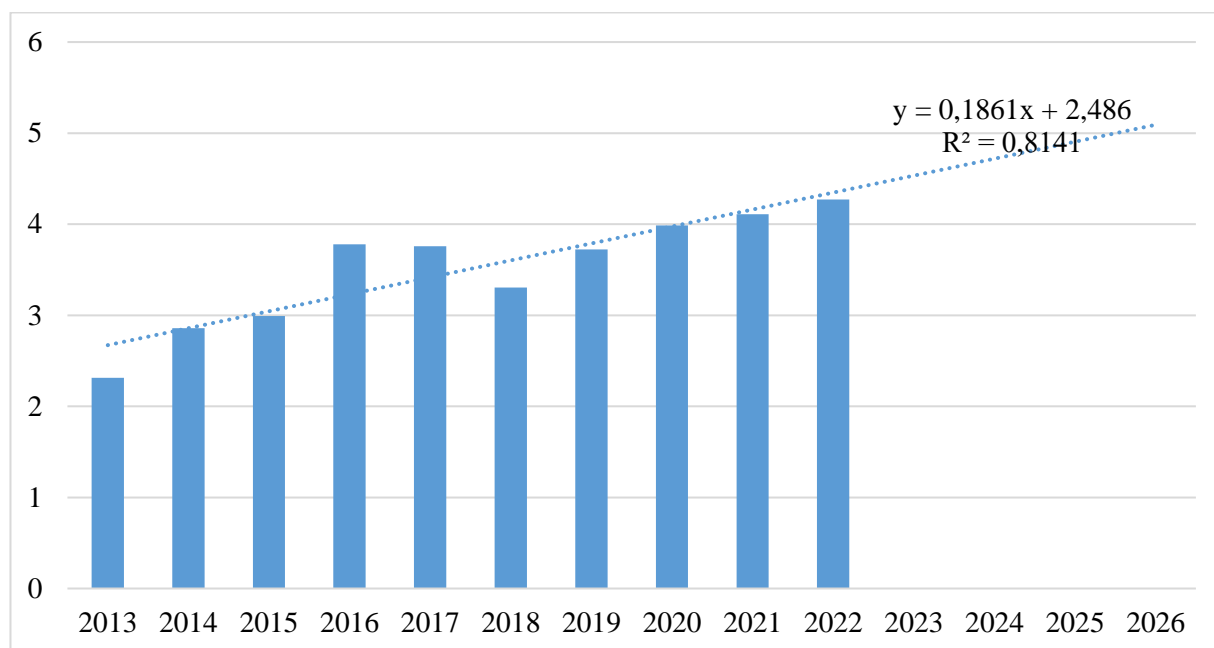

Рис. 2.14. Динаміка змін компаративних переваг товарної позиції «Жири та олії тваринного або рослинного походження, продукти їх розщеплення, готові харчові жири, воски тваринного або рослинного походження» [52]

Змодельовані прогнози свідчать нам про те, що позитивна динаміка зростання конкурентності вказаних товарів найближчими рокам зберігатиметься. Значення R^2 описує ступінь точності опису моделлю процесу. Коефіцієнт апроксимації (R^2) дорівнює 0,8141 або ж 81,4 %, що вказує на високу вірогідність зроблених прогнозів, з чого слідує висновок: Україні вигідно і слід використовувати свою компаративну перевагу на європейському ринку у постачанні цієї продукції у найближчі роки, зокрема якщо не нарощувати обсяги експорту відповідної товарної категорії, то принаймні приймати до уваги свої переваги у постачанні цих товарів.

Прогноз та динаміку коефіцієнта компаративних переваг товарної групи Зернові культури зображено на рис. 2.15.

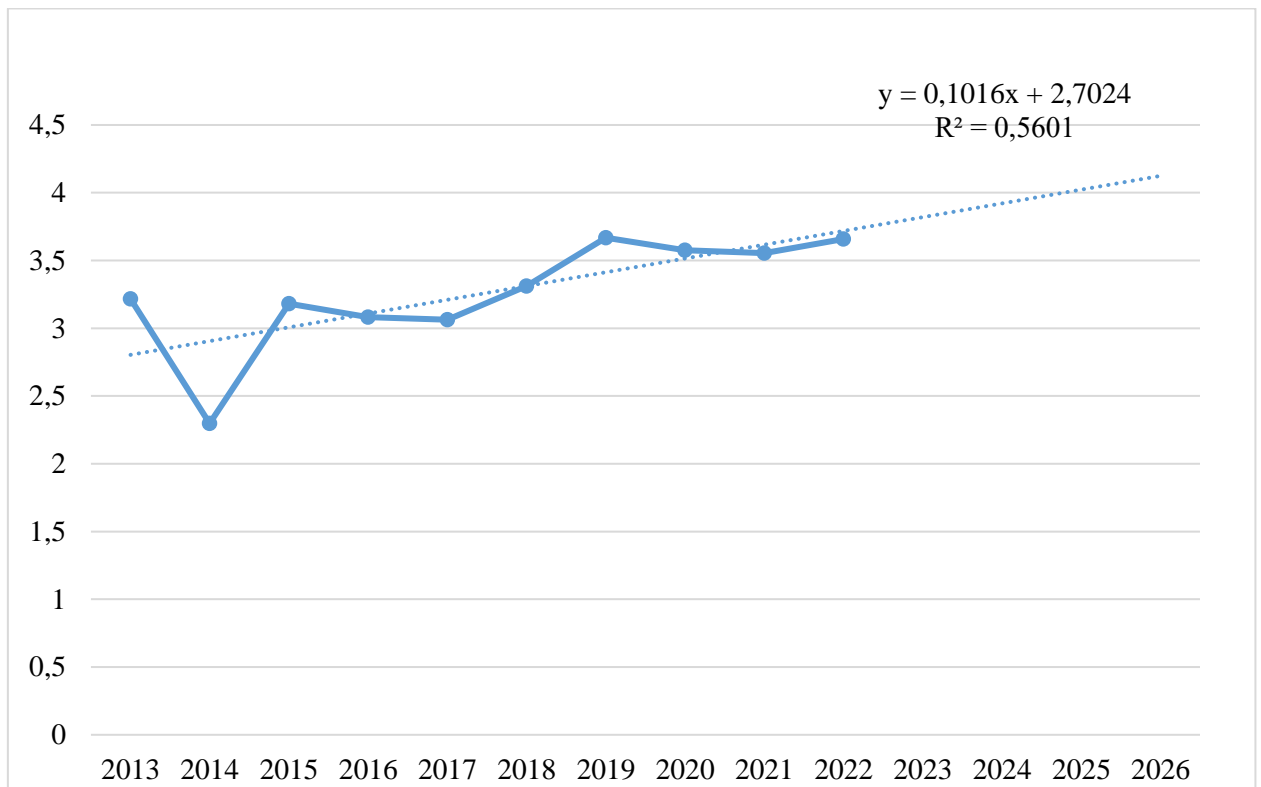

Рис. 2.15. Динаміка змін компаративних переваг товарної позиції «Зернові культури» [52]

Змодельований прогноз свідчить нам про збереження позитивної тенденції коефіцієнта порівняльних переваг зернових культур, хоча якщо зрівнювати з 2019 роком, спостерігається незначне зменшення показника. З огляду на коефіцієнт апроксимації, що становить близько 56%, ймовірність зроблених прогнозів достатньо невисока.

Прогноз та динаміку коефіцієнта компаративних переваг товарної групи Насіння і плоди олійних рослин; інше насіння, плоди та зерна; технічні або лікарські рослини; солома і фураж зображено на рис. 2.16.

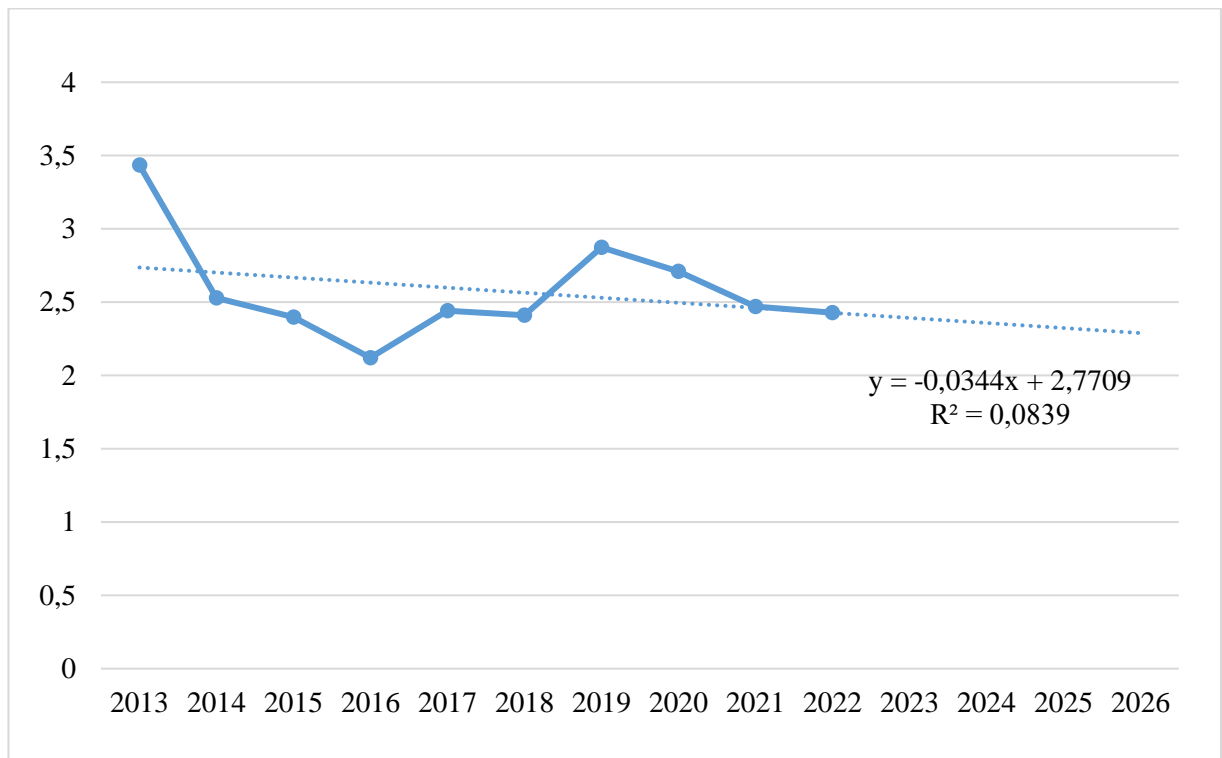

Рис. 2.16. Динаміка змін компаративних переваг товарної позиції «Насіння і плоди олійних рослин; інше насіння, плоди та зерна; технічні або лікарські рослини; солома і фураж» [52]

З огляду на зроблені прогнози, ми можемо стверджувати, що дана категорія товарів поступово втрачає свою конкурентоспроможність, хоча на даному етапі Україна має достатньо високий коефіцієнт компаративних переваг, що вказує на значні переваги у поставках цих товарів на європейський ринок перед іншими країнами. Попри те, ймовірно змодельовані негативні прогнози не справдяться, оскільки коефіцієнт апроксимації становить лише 8%.

Прогноз та динаміку коефіцієнта компаративних переваг товарної групи Залишки і відходи харчової промисловості; готові корми для тварин зображено на рис. 2.17.

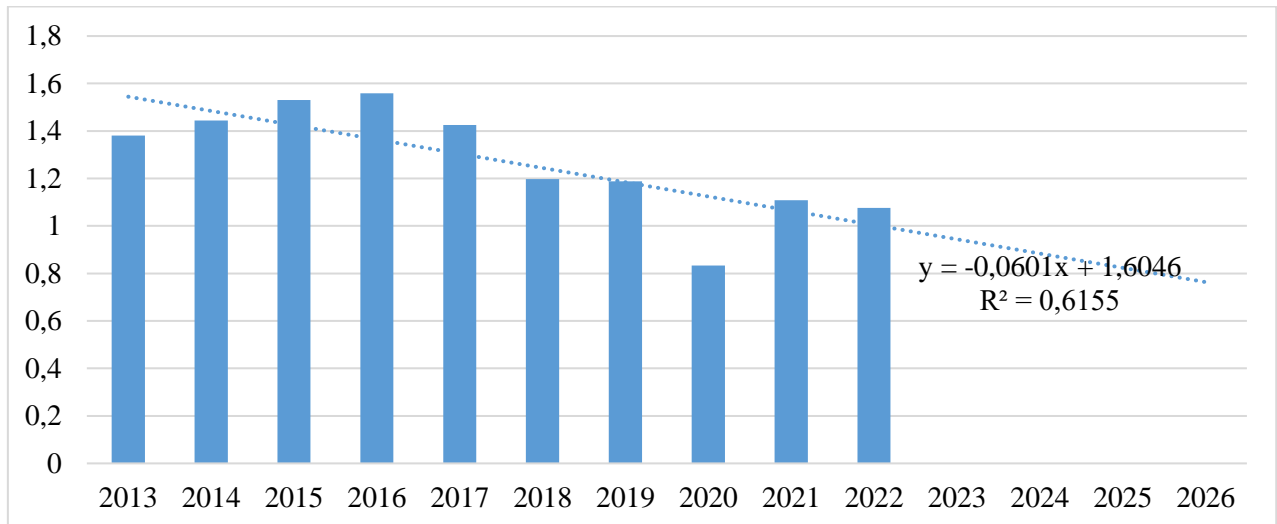

Рис. 2.17. Динаміка змін компаративних переваг товарної позиції «Залишки і відходи харчової промисловості; готові корми для тварин» [52]

Відповідно до змодельованих прогнозів, слід зазначити, що лінія тренду йде на спад, що вказує на негативну тенденцію коефіцієнта компаративних переваг. При цьому переломною точкою став 2020 рік, коли конкурентоспроможність відповідних товарів скоротилася на 35%. До цього року показник був достатньо високим, хоча і поступово скорочувався. У даному випадку коефіцієнт апроксимації дорівнює 61%, що, можливо, пов'язано з неочікуваним різким спадом на фоні стагнації показника у 2018-2019 роках. Проте в будь-якому випадку, ми не можемо повністю спиратися на зроблені прогнози через їхню зовсім незначну вірогідність, хоча ми також повинні розуміти, що не зважаючи на те, що наразі залишки і відходи харчової промисловості і готові корми для тварин мають відносні порівняльні переваги на ринку ЄС, найближчим часом ситуація може змінитися.

Прогноз та динаміку коефіцієнта компаративних переваг товарної групи Їстівні плоди та горіхи; шкірки цитрусових або динь зображено на рис. 2.18.

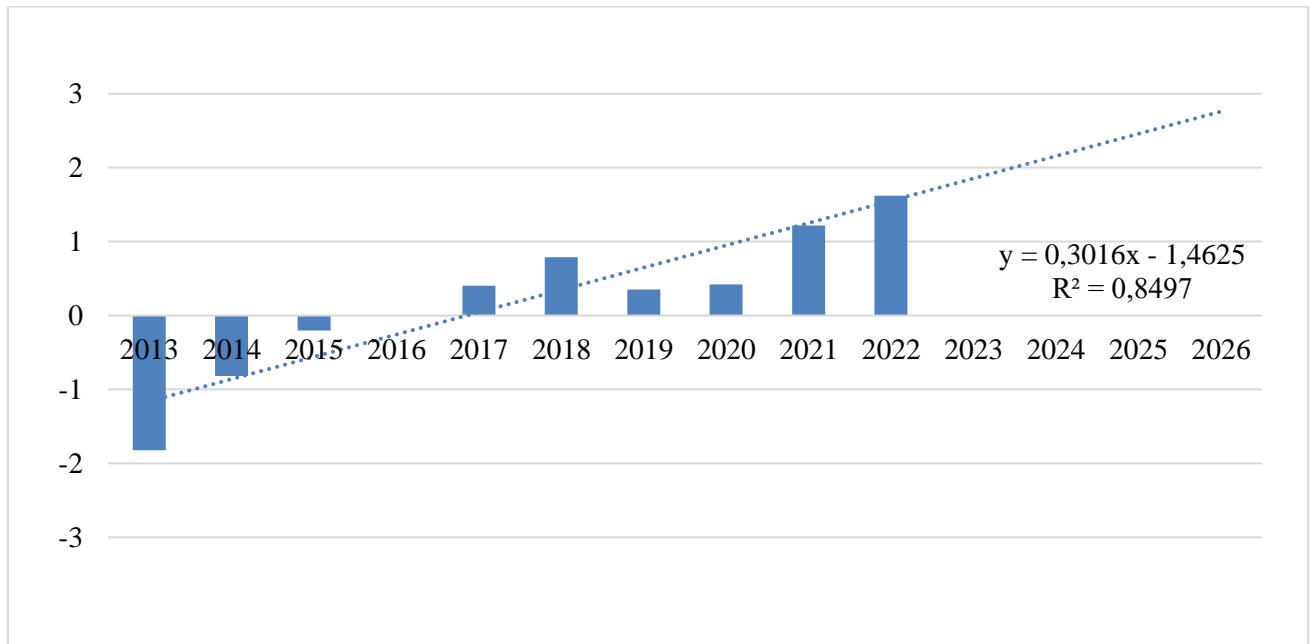

Рис. 2.18. Динаміка змін компаративних переваг товарної позиції «Їстівні плоди та горіхи; шкірки цитрусових або динь» [52]

Зважаючи на зроблені прогнози, слід відмітити, що коефіцієнт компаративних переваг у експорті даної групи товарів на європейський ринок зростатиме, при чому коефіцієнт апроксимації високий – майже 85%, отже, ми можемо стверджувати, що з високою вірогідністю змодельована ситуація відбудеться. Таким чином, найближчим часом коефіцієнт порівняльних переваг може зрости (станом на 2022 р. – 1,5) та дана категорія товарів ймовірно посилить свої позиції та стане достатньо конкурентною на ринку ЄС порівняно з іншими постачальниками.

Проте які товари з країн ЄС є конкурентними на українському ринку с/г продукції. Для того, щоб відповісти на поставлене питання, ми визначили коефіцієнт компаративних переваг для товарів, що склали найбільшу частку європейського імпорту в Україну від продукції АПК. Як було визначено, основними категоріями імпорту в Україну станом на 2022 р. були: Алкогольні та безалкогольні напої і оцет – 3,35 млн. дол. США; різні харчові продукти – 3,24 млн. дол. США; тютюн і промислові заміники тютюну – 3,23 млн. дол. США; молоко та молочні продукти; яйця птиці; натуральний мед; їстівні

продукти тваринного походження, в іншому місці не зазначені – 2,9 млн. дол. США; залишки і відходи харчової промисловості; готові корми для тварин – 2,3 млн. дол. США. Отже, проаналізуємо значення та динаміку коефіцієнта порівняльних переваг для визначення тенденцій та оцінки обраних категорій імпорту. Для цього розглянемо табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Коефіцієнт компаративних переваг товарів, що складають найбільшу частку у імпорті продукції АПК з ЄС в Україну

Рік	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Алкогільні та безалкогольні напої і оцет	- 0,681	- 0,127	0,411	0,730	0,538	0,269	- 0,149	- 0,515	- 0,094	- 0,109
Різні харчові продукти	- 2,393	- 2,383	- 1,891	- 1,846	- 1,749	- 1,680	- 1,545	- 1,491	- 1,425	- 1,365
Тютюн і промислові замітники тютюну	- 1,802	- 1,656	- 1,218	- 1,741	- 1,989	- 1,871	- 1,971	- 1,405	- 1,737	- 1,753
Молоко та молочні продукти; яйця птиці; натуральний мед; їстівні продукти тваринного походження, в іншому місці не зазначені	1,333	1,379	1,466	1,471	1,382	1,181	1,172	0,887	1,103	1,074
Залишки і відходи харчової промисловості; готові корми для тварин	- 5,215	- 2,493	- 2,194	- 3,480	- 3,147	- 3,130	- 3,721	- 3,768	- 3,549	- 3,590

Джерело: [52]

З огляду на значення коефіцієнта компаративних переваг, варто зазначити, що у 2022 році країни ЄС мають лише одну категорію товарів, а саме – Залишки і відходи харчової промисловості; готові корми для тварин, у постачанні на український ринок якої вони мають конкурентні переваги в порівнянні з іншими країнами.

Для аналізу динаміки та визначення прогнозів на найближчі роки, розглянемо досліджуваний показник у динаміці за 2013-2026 рр. Прогноз та динаміку коефіцієнта компаративних переваг товарної групи Алкогольні та безалкогольні напої і оцет зображено на рис. 2.19.

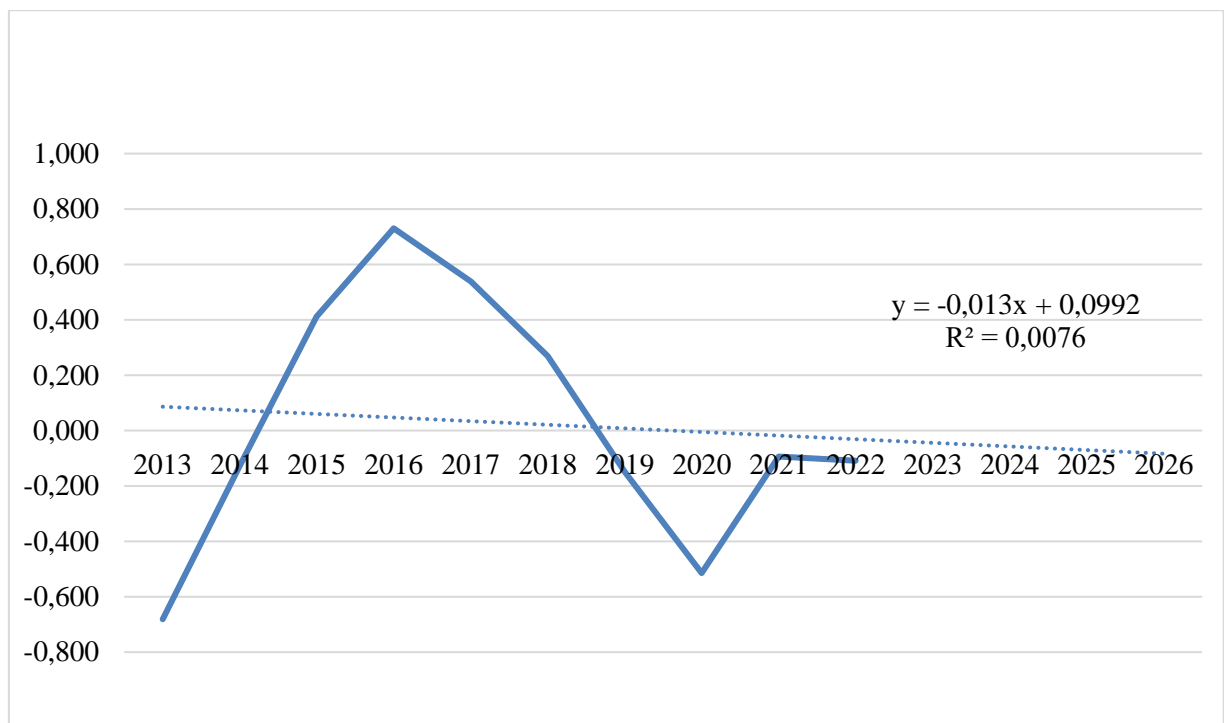

Рис. 2.19. Динаміка змін компаративних переваг товарної позиції
«Алкогольні та безалкогольні напої і оцет» [52]

Ми можемо спостерігати, що змодельований прогноз останні декілька років має позитивну тенденцію, проте у найближчому майбутньому країни ЄС не матимуть компаративних переваг у постачанні даних товарів. Про конкурентоспроможність у майбутньому даних товарів ми також не можемо говорити попри позитивну лінію тренду, оскільки вірогідність зроблених

прогнозів становить лише 1%, а станом на 2022 рік досліджуваний показник дорівнював майже -0,109.

Прогноз та динаміку коефіцієнта компаративних переваг товарної групи Різні харчові продукти зображено на рис. 2.20.

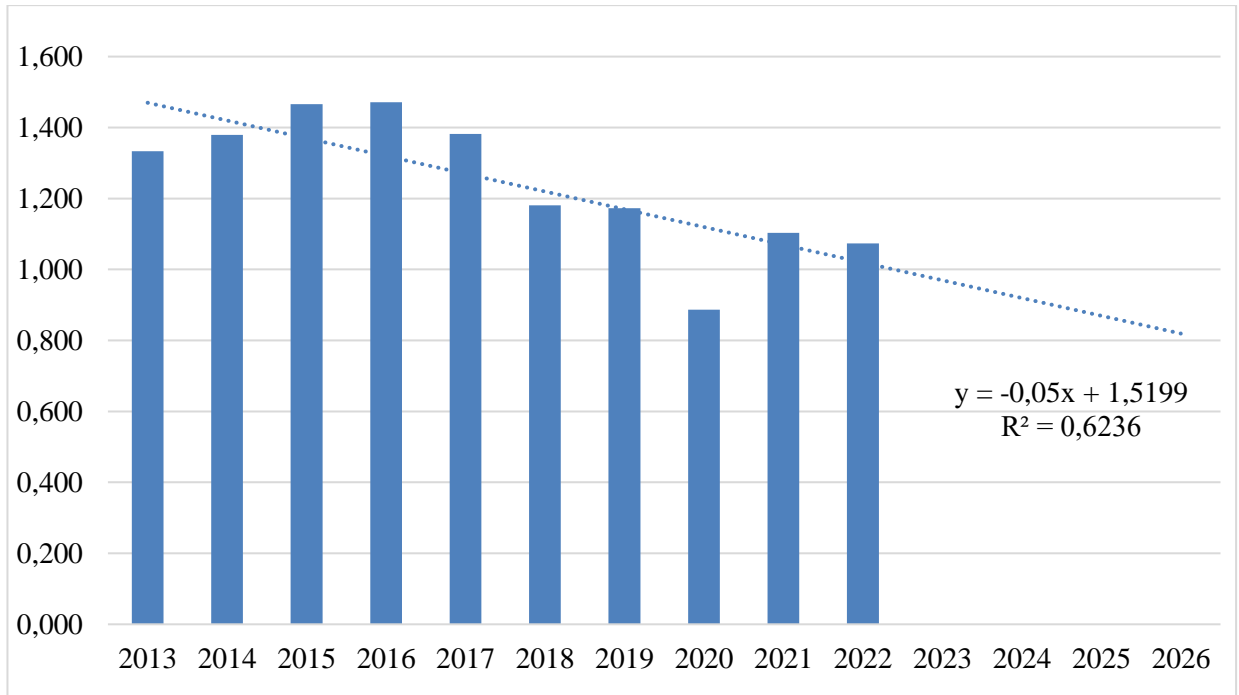

Рис. 2.20. Динаміка змін компаративних переваг товарної позиції «Різні харчові продукти» [52]

Відповідно до змодельованого прогнозу, коефіцієнт компаративних переваг даних європейських товарів на українському ринку знижується, проте до 2026 року, проте коефіцієнт апроксимації (62%) свідчить нам про те, що негативна тенденція збережеться та, можливо, у більш довгостроковій перспективі ЄС матиме переваги у поставках різних харчових продуктів, хоча у 2022 році індекс компаративних переваг становить -1,3.

Прогноз та динаміку коефіцієнта компаративних переваг товарної групи Тютюн і промислові замінники тютюну зображено на рис. 2.21.

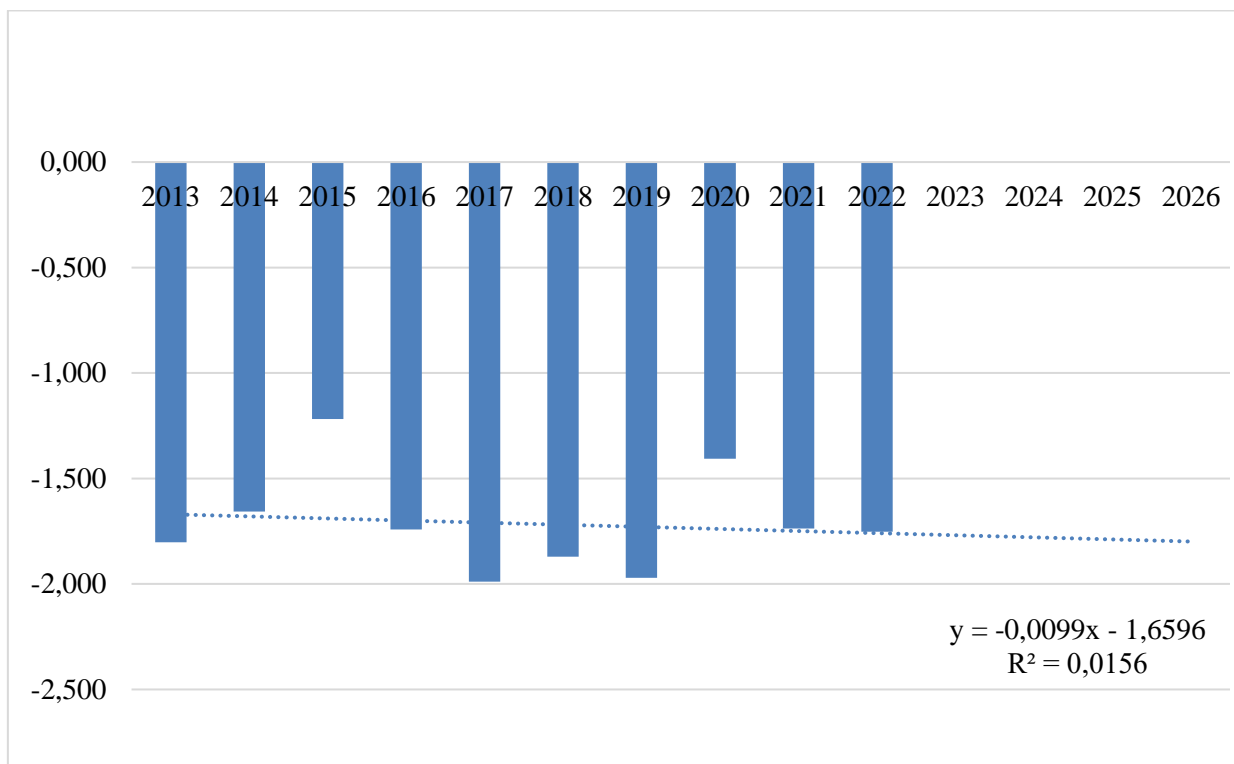

Рис. 2.21. Динаміка змін компаративних переваг товарної позиції «Тютюн і промислові замінники тютюну» [52]

З огляду на зроблені прогнози, ми можемо зробити висновок, що у найближчі роки дана категорія товарів не буде конкурентною на ринку продукції АПК України, отже компаративних переваг у постачанні цих товарів ЄС як не мав, та і не матиме. Слід підкреслити і те, що вірогідність змодельованого прогнозу становить майже дорівнює 4%, що не дає нам підстави говорити про стовідсоткове справдження даної моделі, тобто характер лінії тренду може змінитися. У 2022 році індекс компаративних переваг становить -1,753.

Прогноз та динаміку коефіцієнта компаративних переваг товарної групи Молоко та молочні продукти; яйця птиці; натуральний мед; їстівні продукти тваринного походження, в іншому місці не зазначені зображено на рис. 2.22.

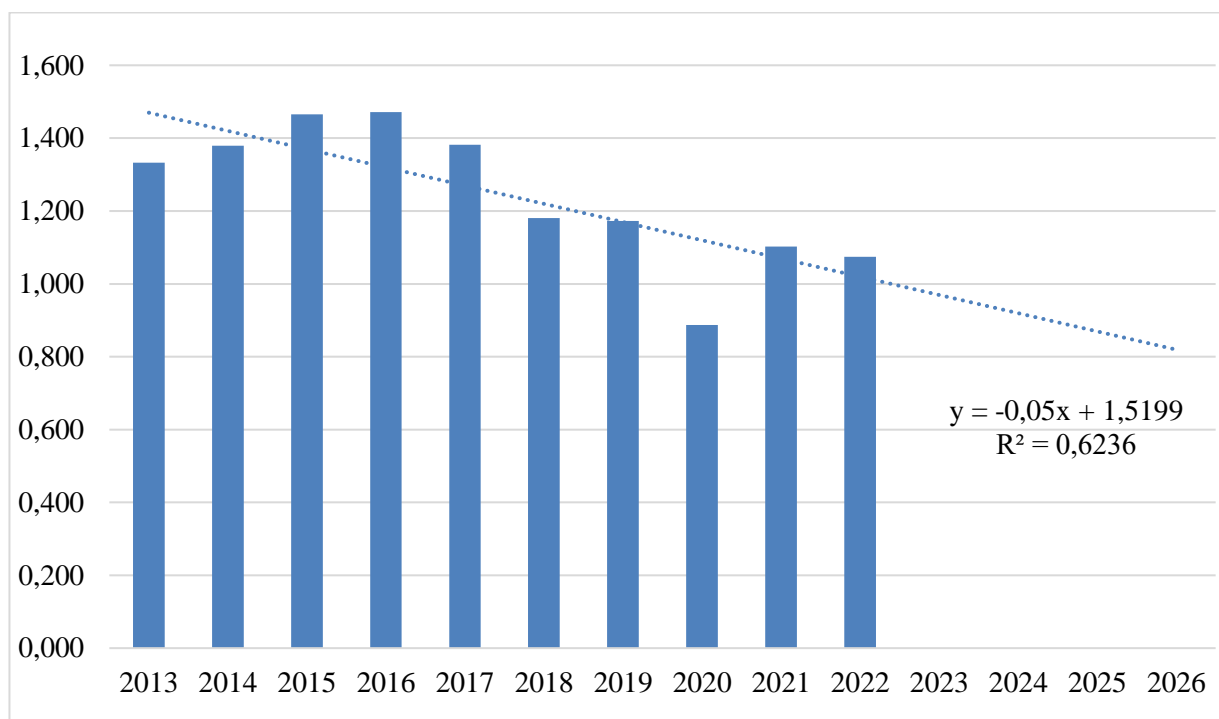

Рис. 2.22. Динаміка змін компаративних переваг товарної позиції «Молоко та молочні продукти; яйця птиці; натуральний мед; їстівні продукти тваринного походження, в іншому місці не зазначені» [52]

Як видно з рисунку, змодельований прогноз має загальну негативну тенденцію, хоча дана товарна позиція є єдиною, у постачанні в Україну якої ЄС мав порівняльні переваги у 2022 році. Отже, конкурентоспроможність категорії товарів – «Молоко та молочні продукти; яйця птиці; натуральний мед; їстівні продукти тваринного походження, в іншому місці не зазначені» скорочується.

В даному випадку прогнози виглядають більш оптимістично, ніж у попередніх, що багато в чому пояснюється найближчою відстанню до межі конкурентоспроможності (у 2022 році показник становив 1,07). З огляду на змодельовані прогнози, коефіцієнт компаративних переваг падатиме до 2026 року, та з ймовірністю у 62% країни ЄС отримають порівняльні переваги у експорті молока, молочних продуктів, яєць птиці, натурального меду, їстівних продуктів тваринного походження та ін. на український ринок.

Прогноз та динаміку коефіцієнта компаративних переваг товарної групи Залишки і відходи харчової промисловості; готові корми для тварин зображено на рис. 2.23.

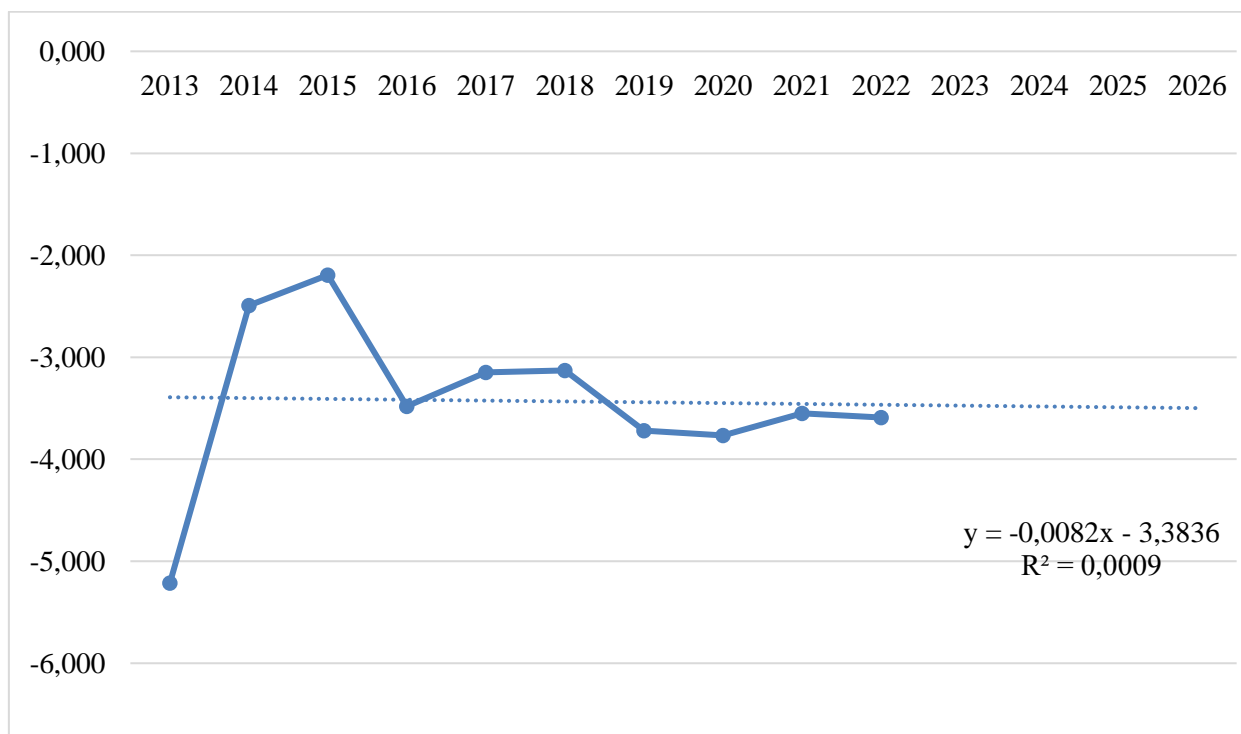

Рис. 2.23. Динаміка змін компаративних переваг товарної позиції «Залишки і відходи харчової промисловості; готові корми для тварин» [52]

Як видно з рисунку, змодельований прогноз має загальну негативну тенденцію. Отже, конкурентоспроможність категорії товарів – Залишки і відходи харчової промисловості; готові корми для тварин ніяк не змінюється 2016 р. До речі, слід відмітити, що досліджувані товари входять до основних позицій як імпорту, так і експорту у торгівлі між Україною та ЄС. Імпортується в Україну даних товарів на суму 2,3 млн. дол. США (5 за розміром частки), а експортується Україною на європейський ринок 4,6 млн. дол. США (4 за розміром частки).

Проте необхідним залишається з'ясувати, які тенденції та прогнози існують щодо обсягів експорту та імпорту України у торгівлі основними товарними позиціями з ЄС. На основі аналізу статистичних даних були виявлені такі тенденції у зовнішньоекономічній торгівлі основними категоріями

експорту в ЄС та імпорту України: прогнозується нарощування обсягів експорту жирів та олії тваринного або рослинного походження, при чому з 80% вірогідністю зроблених прогнозів та високими темпами зростання, а також збільшення обсягів експорту товарної позиції Їстівні плоди та горіхи; шкірки цитрусових або динь також з такою ж високою вірогідністю здійснення прогнозів у 73%. Що стосується усіх інших досліджуваних товарних позицій, що складають питому частку від експорту агропромислової продукції на європейський ринок, слід зазначити, що спостерігаються позитивні тенденції у кожній з них, проте з меншими темпами приросту, ніж у перших двох та з низькою ймовірністю справдження прогнозів, а саме: Зернові культури – 26%, Залишки і відходи харчової промисловості – 17% та Насіння і плоди олійних рослин – 8 %. Якщо говорити про імпорт товарів, відповідно до змодельованих прогнозів можна зробити наступні висновки: з високою вірогідністю (72%) у найближчі роки очікується збільшення обсягів імпорту такої товарної позиції як Тютюн і промислові замітники тютюну, з менш високою (35%) – Молоко та молочні продукти; яйця птиці; натуральний мед; їстівні продукти тваринного походження, а також Алкогольні та безалкогольні напої і оцет. Прогнозується, що Україна також нарощуватиме і Залишки та відходи харчової промисловості та ін., проте повільними темпами і з дуже низькою вірогідністю (10%). Що стосується Різних харчових продуктів, спостерігається тенденція на зменшення обсягів закупок даної товарної позиції, проте здійснення даних прогнозів характеризується ймовірністю у 2%. Тому в даному випадку ми не можемо зробити точних висновків.

Отже, аграрний сектор є критично важливим для забезпечення продовольчої безпеки України. Торгівля сільськогосподарською продукцією є одним з двох основних джерел (інше – металургійна продукція) валютного доходу в країні. Загалом експорт сільськогосподарської продукції, особливо зернових, приносить Україні до 40% валютних надходжень.

Міжнародна торгівля товарами важлива для всіх країн світу, а деякі з них отримують вагому частку свого доходу від експорту в інші країни. Так, наприклад, за розрахунками статистичних даних, представлених на сайті Світового банку, надходження від загального експорту товарів станом на 2022 рік становив 27 % від ВВП, тобто майже третину ВВП.

Висновки до другого розділу

1. Охарактеризовано особливості зовнішньої торгівлі між Україною та ЄС на сучасному етапі. Проаналізовано динаміку експорту України до ЄС та імпорту з ЄС до України та тенденції. Досліджено динаміку частки кожної товарної групи у загальному експорті товарів в ЄС за 2013-2022 рр. та відповідно динаміку частки імпорту кожної товарної групи у загальному імпорті товарів в ЄС. Встановлено, що в зовнішній торгівлі України з ЄС найбільшу частку на сучасному етапі мають товари 1 групи «Продовольчі товари та с/г продукція», та зі значним відставанням товари 9 групи «Метали та вироби з них». Наведено динаміку найбільш вагомих товарних пропозицій експорту, імпорту та торговельного сальдо. Проаналізовано, що основними країнами ЄС, які найбільше взаємодіють з Україною в торговельному плані, є Польща (експорт та імпорт), Румунія (експорт та імпорт), Німеччина (експорт та імпорт), Італія (експорт та імпорт), а також, Болгарія, Чехія, Франція, Нідерланди, Угорщина, Іспанія, Словаччина.

2. Виявлено конкурентні переваги України в торгівлі з країнами ЄС, в тому числі на ринку агропромислової продукції ЄС. Відповідно до проведеного аналізу та зроблених прогнозів, товарами, які у перспективі закріплять та покращать свої позиції будуть 6 та 7 товарні групи, а товари 1 та 11 групи, що наразі є найбільш конкурентними на європейському ринку, найближчим часом матимуть ще більші компаративні переваги у порівнянні з іншими постачальниками даних груп товарів на світовому ринку. Розвиток експорту України у ЄС саме цих груп товарів є перспективним та рекомендованим до

реалізації. Та враховуючи те, що дані групи товарів у значній мірі представлені в структурі експорту України, зокрема 1 група, що становить переважаючу частку у загальному експорті України в ЄС, та в даному випадку Україна використовує свої відносні переваги у торгових відносинах з європейськими країнами.

3. Зроблено висновок за побудованим автором трендами до 2026 року, які характеризують динаміку зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією України, та динаміку змін конкурентоспроможності товарних категорій, ми спостерігаємо тенденцію до зростання експорту 5 товарних позицій, що мають найбільшу питому вагу у поставках товарів АПК в ЄС. З високою ймовірністю зростатиме імпорт тютюну і промислових замінників тютюну, скоріше за все тенденцію на збільшення продовжать такі товарні позиції як Молоко та молочні продукти; яйця птиці; натуральний мед; їстівні продукти тваринного походження, а також Алкогольні та безалкогольні напої і оцет. Відповідно до змодельованого прогнозу зростатимуть і обсяги імпорту залишків та відходів харчової промисловості, проте товарна позиція, яка зараз за обсягами імпорту займає 2 місце – Різні харчові продукти має негативну тенденцію, проте з ймовірністю здійснення лише 2 %. За розрахунком коефіцієнта компаративних переваг українських товарів на ринку ЄС ми можемо зробити такі висновки: хоча прогнозується втрата конкурентоспроможності таких категорій товарів як насіння і плоди олійних рослин; інше насіння, плоди, зерна та ін. та залишки і відходи харчової промисловості, готові корми для тварин на ринку ЄС, проте йде динаміка збільшення цього показника у двох товарів, що наразі є найбільш конкурентоспроможними на європейському ринку порівняно з іноземними конкурентами та переважають усі інші товари с/г продукції за обсягами експорту, а саме – Жири та олії рослинного або тваринного походження та Зернові культури. Також позитивну тенденцію коефіцієнта компаративних переваг мають їстівні плоди та горіхи; шкірки цитрусових або динь, до того ж з високою ймовірністю зроблених прогнозів.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ЗБЕРЕЖЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ УКРАЇНИ НА РИНКУ АГРОПРОМИСЛОВОЇ ПРОДУКЦІЇ ЄС

3.1. Вплив агропромислового експорту на економічне зростання України та країн ЄС

Оцінка конкурентоспроможності агропромислової продукції України в ЄС, проведений в розділі 2 довів, що впевнену конкурентність на європейському ринку мають товари першої групи. Агропромисловий сектор є дуже важливим для забезпечення національної безпеки України. Торгівля сільськогосподарською продукцією є одним з двох основних джерел валютного доходу в країні. Експорт сільськогосподарської продукції, особливо зернових, приносить Україні до 40% валютних надходжень [59].

Необхідно з'ясувати позиціонування сільськогосподарської та харчової продукції в структурі експорту та конкретизувати пропозиції щодо більш раціонального використання сільськогосподарської продукції та покращення структури експорту товарів.

Для визначення динаміки щодо зміни частки товарів, що складають основу експорту 1 товарної групи, проаналізуємо дані табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Частка експорту 5 найбільш вагомих категорій у 1 товарній групі

Рік	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Сума експорту 5 категорій, тис. дол. США	3885784	3987564	3396369	3516921	4763018	5018430	6150154	5206737	5892688	6204258
Група 1, тис. дол. США	4301650	4532305	3910038	4013872	5472957	5914357	7038776	6149736	6931408	7323562
Доля 5 категорій у 1 групі, %	90,3	87,9	86,8	87,6	87	84,9	87,4	84,7	84,5	83,9

Джерело: [52]

Доля основних категорій експорту 1 товарної групи має тенденцію на зниження, хоча з 2013 року знаходиться у межах 85–95%, при чому у грошовому вираженні останніми роками обсяги поставок цих товарів ростуть, за виключенням 2022 року, проте збільшується і загальний експорт продукції АПК. У певній мірі зменшення частки основних категорій експорту у різні періоди пов'язано з укріпленням і посиленням позицій інших товарів товарної групи, зокрема у 2013-2014 рр. удвічі зросли обсяги експорту продуктів переробки овочів, плодів, горіхів або інших частин рослин, що за два роки призвело до скорочення долі основних позицій експорту товарів 1 групи на 6%; у 2018 році, зменшення частки досліджуваних товарів на 2% було викликане зростанням експорту м'яса та інших їстівних субпродуктів, проте вже у 2019 році розгін поставок зупинився, змінившись спадною тенденцією. Що стосується товарів, у яких за останні роки спостерігається нарощення обсягів експорту, до них належать молоко та молочні продукти; яйця птиці; натуральний мед; їстівні продукти тваринного походження, що в іншому місці не зазначені, а також готові продукти із зерна зернових культур, борошна, крохмалю або молока; борошняні кондитерські вироби та продукти переробки овочів, плодів, горіхів або інших частин рослин.

Для визначення динаміки зміни частки товарів, що складають основу імпорту 1 товарної групи, проаналізуємо дані табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Частка імпорту 5 найбільш вагомих категорій і 1 товарній групі

Рік	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Сума імпорту 5 категорій, тис. дол. США	1010 007	8483 16	5552 69	6554 75	8032 53	9958 18	1224 627	1505 255	1314 987	1396 150
Група, 1 тис. дол. США	2951 858	2383 170	1448 260	1640 713	1935 004	2336 691	2743 119	3171 363	2663 551	2738 501
Доля 5 категорій у 1 групі, %	34,2	35,6	38,3	39,9	41,5	42,6	44,6	47,5	48,7	50,5

Джерело: [52]

Як видно з даних, представлених у таблиці, частка товарів, що складають основу імпорту 1 товарної групи з кожним роком росте, при чому зростання обсягів загального імпорту групи прямо пропорційне збільшенню закупок обраних категорій товарів. З огляду на позитивну тенденцію, що розпочалася від самого початку досліджуваного нами періоду і продовжується до сьогоднішніх днів, варто зазначити, що принаймні найближчими роками і надалі ми спостерігатимемо значний приріст у закупках даних товарів з ЄС. Притому, зростання частки основних категорій імпорту з третини до половини усього імпорту 1 товарної групи за останні 10 років говорить про те, що відбулася переорієнтація імпорту певних товарів, тобто категорії, що раніше складали вагомую частину імпорту продукції АПК поступово зменшували обсяги закупок, тим часом як інші товари почали все більше закупатися країнами ЄС. Так, наприклад, ще 8-10 років назад, найбільшими категоріями імпорту були м'ясо та їстівні субпродукти, а також їстівні плоди та горіхи; шкірки цитрусових або динь, какао та продукти з нього. Та з годом почав збільшуватися попит та інші товари з ЄС, що і призвело до змін у структурі імпорту с/г продукції в Україну.

На підставі проведеного аналізу виникає необхідність визначити місце основних категорій експорту в загальних поставках товарів в ЄС. Для цього розглянемо табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Частка експорту найбільш вагомих 5 категорій 1 товарної групи у загальному експорті України в ЄС

Рік	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Сума експорту 5 категорій, тис. дол. США	3885784	3987564	3396369	3516921	4763018	5018430	6150154	5206737	5892688	6204258
Загальний експорт, тис. дол. США	16216829	16420067	12651313	13186245	17075849	19578391	20123356	18210661	19744130	20424417
Доля у загальному експорті, %	23,9	24,3	26,8	26,7	27,9	25,6	30,6	28,6	30,1	30,8

Джерело: [52]

По-перше, одразу слід відмітити, що продукція АПК посідає особливе місце у зовнішній торгівлі України, як було зазначено вище, експорт с/г продукції займає найбільшу частину продукції, які країна взагалі постачає на європейський ринок. Якщо зважати на те, що експорт 1 товарної групи у 2022 році склав 34% від загальної кількості експортованого, то частка у 30,8% у таблиці говорить нам про те, що визначені 5 категорій товарів с/г продукції складають третину всього експорту України в ЄС. При цьому ця частка продовжує рости. Усі ці числа, тенденції зводяться до одного висновку – Україна є і залишатиметься країною з сировинною орієнтацією на аграрний сектор. Чинників, що призвели до нарощування експорту сировинних товарів існує ціла низка. До основних відносяться: лібералізація зовнішньої торгівлі (відкриваються ринки країн, спрощуються умови торгівлі, скасовуються бар'єри; це все сприяє збільшенню обсягів обігу товарів, покращенню можливостей доступу на ринки сировини, інвестицій тощо), ключовим питанням є відсутність кооперативних зв'язків між виробництвом продукції АПК та заводами з її переробки, а також відсутність державного стимулювання інвестицій.

Що стосується імпорту, проаналізуємо дані табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Частка імпорту найбільш вагомих 5 категорій 1 товарної групи у загальному імпорті України з ЄС

Рік	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Сума імпорту 5 категорій, тис. дол. США	1010 007	8483 16	5552 69	6554 75	8032 53	9958 18	1224 627	1505 255	1314 987	1396 150
Загальний імпорт, тис. дол. США	2591 5122	2036 8880	1476 0594	1643 2089	1947 1480	2232 6359	2417 6152	2254 1656	2188 2548	2213 4438
Доля у загальному імпорті, %	3,9	4,2	3,8	3,9	4,1	4,5	5	6,7	5,9	6,2

Джерело: [52]

Як показали дослідження, частка 1 товарної групи у імпорті з ЄС становить 14% станом на 2022 рік, майже половину яких становлять 5

визначених нами товарів з найбільшою долею в імпорті с/г продукції. Обсяги імпорту, наведені за останні 10 років з одного боку говорять про нарощення обсягів закупок основних категорій майже удвічі з 2013 року, а з іншого боку – про те, що Україна поступово збільшує частку імпорту аграрної продукції та його вартість.

Останніми роками спостерігається тенденція до посилення економічного співробітництва між Україною та ЄС. Це можна побачити з динаміки зовнішньої торгівлі.

Як видно з наведених у таблицях даних 3.1 – 3.4 та рис. 3.1, по-перше, одразу слід відмітити, що продукція АПК посідає особливе місце у зовнішній торгівлі України, як було зазначено вище, експорт с/г продукції займає найбільшу частину продукції, які країна взагалі постачає на європейський ринок. Якщо зважати на те, що експорт 1 товарної групи у 2023 р. склав 34% від загальної кількості експортованого, то частка у 28,6% у таблиці говорить нам про те, що визначені 5 категорій товарів с/г продукції складають третину всього експорту України в ЄС.

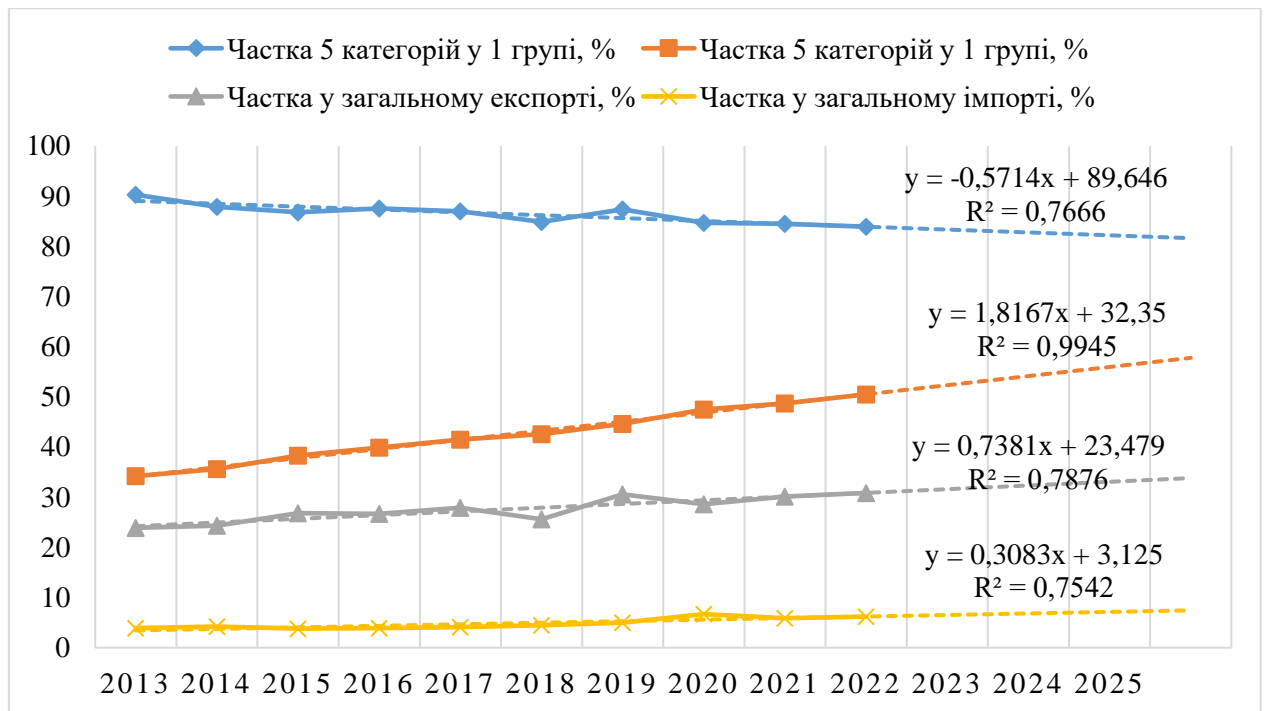

Рис. 3.1. Динаміка частки експорту / імпорту найбільш вагомих 5 категорій 1 товарної групи у загальній торгівлі України з ЄС [52]

Як свідчать результати регресійного аналізу щодо перспективи зростання частки експорту / імпорту найбільш вагомих 5 категорій 1 товарної групи у загальній торгівлі України з ЄС до 2026 р. табл. 3.5

Таблиця 3.5

Результати регресійного аналізу щодо перспективи зростання частки експорту / імпорту найбільш вагомих 5 категорій 1 товарної групи у загальній торгівлі України з ЄС до 2026 р

	Рівняння регресії	Коефіцієнт апроксимації
Частка 5 категорій у 1 групі (експорт), %	$y = -0,5714x + 89,646$	$R^2 = 0,7666$
Частка 5 категорій у 1 групі (імпорт), %	$y = 1,8167x + 32,35$	$R^2 = 0,9945$
Частка у загальному експорті, %	$y = 0,7381x + 23,479$	$R^2 = 0,7876$
Частка у загальному імпорті, %	$y = 0,3083x + 3,125$	$R^2 = 0,7542$

Джерело: розраховано автором за [52]

При цьому ця частка продовжує рости. Усі ці числа, тенденції зводяться до одного висновку – Україна є і залишатиметься країною з сировинною орієнтацією в аграрному секторі. Чинників, що призвели до нарощування експорту сировинних товарів існує ціла низка. До основних відносяться: лібералізація зовнішньої торгівлі (відкриваються ринки країн, спрощуються умови торгівлі, скасовуються бар'єри; це все сприяє збільшенню обсягів обігу товарів, покращенню можливостей доступу на ринки сировини, інвестицій тощо), ключовим питанням є відсутність кооперативних зв'язків між виробництвом продукції АПК та заводами з її переробки, а також відсутність державного стимулювання інвестицій.

Проведення кореляційно-регресійного аналізу між величиною ВВП України та ЄС та найбільш компаративними товарами агропромислової продукції України на ринку ЄС (табл. 3.6 та табл. 3.7) і дозволяє сформулювати наступні рівняння:

Таблиця 3.6

Результати кореляційно-регресійного аналізу
(вплив на економічне зростання України)

<i>Regression Statistics</i>	
Multiple R	0,700971
R Square	0,49136
Adjusted R Square	-0,144439
Standard Error	55,10883
Observations	10
	<i>df</i>
Regression	5
Residual	4
Total	9
<i>Coefficients</i>	
Intercept	426,21
X Variable 1	6,00025
X Variable 2	14,00003
X Variable 3	5,00006
X Variable 4	25,00004
X Variable 5	-0,00025

Розраховано автором за [52; 53; 57]

Таблиця 3.7

Результати кореляційно-регресійного аналізу
(вплив на економічне зростання ЄС)

<i>Regression Statistics</i>	
Multiple R	0,961136
R Square	0,923782
Adjusted R Square	0,828509
Standard Error	40,80882
Observations	10
	<i>df</i>
Regression	5
Residual	4
Total	9
<i>Coefficients</i>	
Intercept	396,3334
X Variable 1	-0,00035
X Variable 2	9,92020
X Variable 3	-1,73265
X Variable 4	0,00058
X Variable 5	2,42253

Розраховано автором [52; 53; 57]

$$Y_{\text{Україна}} = 426,21 + 6,00025X_1 + 14,00003X_2 + 5,00006X_3 + \\ + 25,00004X_4 - 0,00025X_5,$$

$$Y_{\text{ЄС}} = 396,3334 - 0,00035X_1 + 9,92020X_2 - 1,73265X_3 + \\ + 0,00058X_4 + 2,42253X_5,$$

де, X_1 – товари категорії «Їстівні плоди та горіхи; шкірки цитрусових або динь», X_2 – товари категорії «Зернові культури»; X_3 – товари категорії «Насіння і плоди олійних рослин; інше насіння, плоди, зерна та ін.»; X_4 – товари категорії «Жири та олії тваринного або рослинного походження; продукти їх розщеплення; готові харчові жири; воски тваринного або рослинного походження»; X_5 – товари категорії «Залишки і відходи харчової промисловості, готові корми для тварин».

Таким чином, можемо зазначити, що на зростання економіки України значний вплив мають 4 з 5 найбільш конкурентних агропромислових товарів, окрім категорії «Залишки і відходи харчової промисловості, готові корми для тварин», що підтверджує значну важливість для України поступово переходити на експорт агропромислової продукції з більшою доданою вартістю. Що стосується впливу на економіку ЄС, він значно менший в цілому, але найбільший вплив на зростання мають «Зернові культури».

3.2. Заходи збереження конкурентних переваг України на ринку агропромислової продукції ЄС

Ми з'ясували, що найбільші обсяги експорту у ЄС складають Жири та олії тваринного або рослинного походження; продукти їх розщеплення; готові харчові жири; воски тваринного або рослинного походження; Зернові культури; Насіння і плоди олійних рослин; інше насіння, плоди та зерна; технічні або лікарські рослини; солома і фураж; Залишки і відходи харчової промисловості; готові корми для тварин; а також Їстівні плоди та горіхи;

шкірки цитрусових або динь. Тож тепер перед нами постає завдання проаналізувати статистичні дані для оцінки та виявлення тенденцій у торгівлі зазначеними товарами України з ЄС шляхом розрахунку коефіцієнту компаративних переваг та проведення тренд-аналізу.

Тож, проаналізуємо динаміку конкурентних переваг основних товарних позицій агропромислової продукції України в ЄС (розділ 2.3)

Визначення тенденцій компаративних переваг агропромислової продукції України до 2026 р. наведено на рис. 3.2. та табл. 3.8.

Таблиця 3.8

Результати регресійного аналізу щодо перспектив конкурентоспроможності агропромислової продукції України до 2026 р.

Жири та олії тваринного або рослинного походження та ін.	$y = 0,1945x + 2,4567$	$R^2 = 0,8308$
Зернові культури	$y = 0,0998x + 2,709$	$R^2 = 0,5494$
Насіння і плоди олійних рослин; інше насіння, плоди, зерна та ін.	$y = -0,0378x + 2,7825$	$R^2 = 0,0995$
Залишки і відходи харчової промисловості, готові корми для тварин	$y = 0,2835x - 1,3986$	$R^2 = 0,8325$
Їстівні плоди та горіхи; шкірки цитрусових або динь	$y = -0,0516x + 1,5754$	$R^2 = 0,5082$

Джерело: розраховано автором за [52]

Змодельовані прогнози свідчать нам про те, що позитивна динаміка зростання конкурентності вказаних товарів найближчими рокам зберігатиметься лише в категорії «Жири та олії тваринного або рослинного походження та ін.» та «Залишки і відходи харчової промисловості, готові корми для тварин».

Таким чином, можемо підсумувати, що існують певні проблеми, які обмежують конкурентоспроможність України на ринку агропромислової продукції ЄС, а саме:

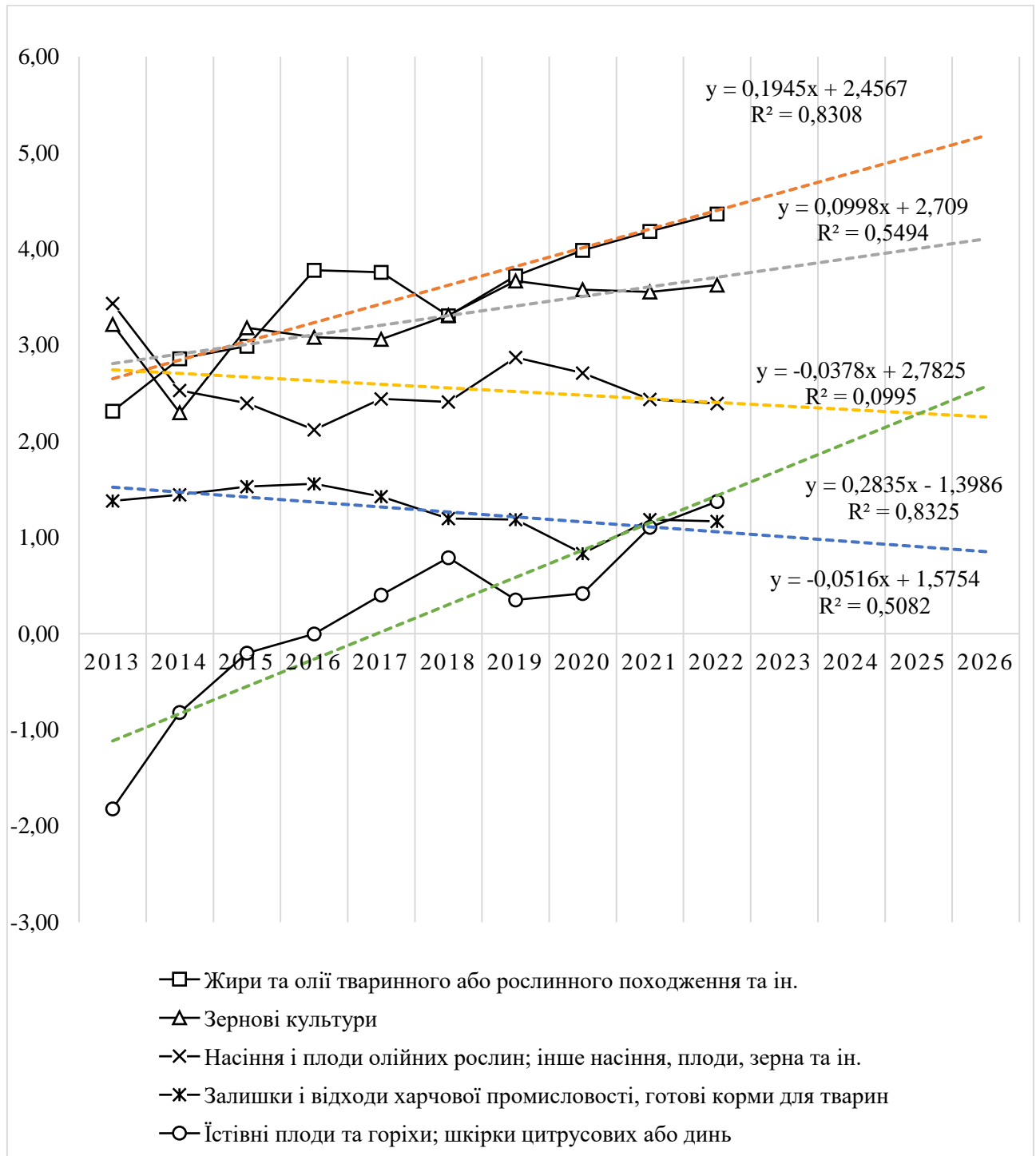

Рис. 3.2. Динаміка змін компаративних переваг агропромислової продукції України до 2026 р. [52]

1. Україні необхідно відповідати високим стандартам якості та безпеки продукції ЄС. Недостатня відповідність цим вимогам може стати перешкодою для доступу на європейський ринок.

2. Застаріла інфраструктура та технічні недоліки в сільському господарстві обмежують ефективність виробництва та обробки продукції.

3. Брак систем трасування та контролю викликає непевність у відношенні до якості та походження продукції, що впливає на довіру споживачів.

4. Деякі українські фермери зіткнулись з високими витратами на виробництво, що робить їхню продукцію менш конкурентоспроможною, порівняно із зарубіжними аналогами.

5. Відсутність адекватного контролю за використанням хімікатів та дотриманням екологічних стандартів впливає на екологічну стійкість української агропродукції.

6. Військовий стан, окупація та значне замінування територій з найбільш родючими ґрунтами, нестабільність у політичній ситуації створює невизначеність та ризики для бізнесу, що впливає на інвестиції та загальну конкурентоспроможність.

Розв'язання цих проблем вимагає системних заходів на рівні держави, підтримки для фермерів та виробників, інвестицій у сучасні технології та розвиток ефективної інфраструктури.

Збереження конкурентоспроможності України на ринку агропромислової продукції ЄС вимагає комплексу заходів, рис. 3.3:

Ці заходи сприятимуть утриманню та підвищенню конкурентоспроможності українських агропромислових товарів на ринку ЄС.

Рис. 3.3. Заходи збереження конкурентних переваг України на ринку агропромислової продукції ЄС [розроблено автором]

Таким чином, можна зробити висновок, що найбільшу конкурентність серед агропромислових товарів України на ринку ЄС протягом 2013-2026 рр. з урахуванням прогнозних тенденцій мають товари категорії «Жири та олії тваринного або рослинного походження». Всі інші товари, які на сучасному етапі є конкурентними, мають негативну тенденцію, що у короткочасній перспективі може призвести до втрати позицій на європейському ринку. Отже, Україна потребує для збереження конкурентних переваг в експорті зробити акцент на збільшенні частки продукції з більшою доданою вартістю.

Висновки до третього розділу

1. Визначено вплив агропромислового експорту на економічне зростання України. Досліджено динаміку змін через позиціонування сільськогосподарської та харчової продукції в структурі експорту. Спостерігається тенденція до посилення економічного співробітництва між Україною та ЄС. Продукція АПК посідає особливе місце у зовнішній торгівлі України, Якщо зважати на те, що експорт 1 товарної групи у 2023 р. склав 34% від загальної кількості експортованого, то частка у 28,6% у таблиці говорить нам про те, що визначені 5 категорій товарів с/г продукції складають третину всього експорту України в ЄС. Усі ці числа, тенденції зводяться до одного висновку – Україна є і залишатиметься країною з сировинною орієнтацією в аграрному секторі. Проведення кореляційно-регресійного аналізу між величиною ВВП України та ЄС та найбільш компаративними товарами агропромислової продукції України на ринку ЄС дозволило сформулювати наступні висновки – на зростання економіки України значний вплив мають 4 з 5 найбільш конкурентних агропромислових товарів, окрім категорії «Залишки і відходи харчової промисловості, готові корми для тварин», що підтверджує значну важливість для України поступово переходити на експорт агропромислової продукції з більшою доданою вартістю. Що стосується впливу на економіку ЄС, він значно менший в цілому, але найбільший вплив на зростання мають «Зернові культури».

2. Запропоновано заходи збереження конкурентних переваг України на ринку агропромислової продукції ЄС. Перелічено певні проблеми, які обмежують конкурентоспроможність України на ринку агропромислової продукції ЄС, та запропоновано певні системні заходи на рівні держави, підтримки для фермерів та виробників, інвестицій у сучасні технології та розвиток ефективної інфраструктури.

ВИСНОВКИ

Зроблене дослідження дає змогу зробити такі висновки:

1. Досліджено конкурентоспроможність як чинник розвитку зовнішньої торгівлі. Наведено сутність визначення конкурентоспроможності та основні елементи, які її формують. Перелічено кілька економічних теорій, які висвітлюють різні аспекти конкурентоспроможності. Систематизовано основний вплив поняття конкурентоспроможності на зовнішню торгівлю та взаємозв'язок таких понять як: конкурентоспроможність, спеціалізація та експорт.

2. Опрацьовано теоретичні передумови дослідження зовнішньої торгівлі між країнами. Виокремлено різницю між поняттями конкурентоспроможність та конкурентні переваги як ключових понять, які взаємодіють, але мають свої відмінності. Проаналізовано аспекти зв'язку конкурентоспроможності та зовнішньої торгівлі. Перелічено основні теорії та їх зміст, які об'єднують конкурентоспроможність та зовнішню торгівлю. Також проаналізовано значення для зростання зовнішньої торгівлі між Україною та ЄС Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

3. Систематизовано методичні підходи дослідження конкурентоспроможності зовнішньої торгівлі між країнами. Наведено структурно-логічну схему дослідження, а також, перелічено методи, що використано у дослідженні з їх короткою характеристикою.

4. Охарактеризовано особливості зовнішньої торгівлі між Україною та ЄС на сучасному етапі. Проаналізовано динаміку експорту України до ЄС та імпорту з ЄС до України та тенденції. Досліджено динаміку частки кожної товарної групи у загальному експорті товарів в ЄС за 2013-2022 рр. та відповідно динаміку частки імпорту кожної товарної групи у загальному імпорті товарів в ЄС. Встановлено, що в зовнішній торгівлі України з ЄС найбільшу частку на сучасному етапі мають товари 1 групи «Продовольчі товари та с/г продукція», та зі значним відставанням товари 9 групи «Метали

та вироби з них». Наведено динаміку найбільш вагомих товарних пропозицій експорту, імпорту та торговельного сальдо. Проаналізовано, що основними країнами ЄС, які найбільше взаємодіють з Україною в торговельному плані, є Польща (експорт та імпорт), Румунія (експорт та імпорт), Німеччина (експорт та імпорт), Італія (експорт та імпорт), а також, Болгарія, Чехія, Франція, Нідерланди, Угорщина, Іспанія, Словаччина.

5. Виявлено конкурентні переваги України в торгівлі з країнами ЄС, в тому числі на ринку агропромислової продукції ЄС. Відповідно до проведеного аналізу та зроблених прогнозів, товарами, які у перспективі закріплять та покращать свої позиції будуть 6 та 7 товарні групи, а товари 1 та 11 групи, що наразі є найбільш конкурентними на європейському ринку, найближчим часом матимуть ще більші компаративні переваги у порівнянні з іншими постачальниками даних груп товарів на світовому ринку. Розвиток експорту України у ЄС саме цих груп товарів є перспективним та рекомендованим до реалізації. Та враховуючи те, що дані групи товарів у значній мірі представлені в структурі експорту України, зокрема 1 група, що становить переважаючу частку у загальному експорті України в ЄС, та в даному випадку Україна використовує свої відносні переваги у торгових відносинах з європейськими країнами.

6. Зроблено висновок за побудованим автором трендами до 2026 року, які характеризують динаміку зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією України, та динаміку змін конкурентоспроможності товарних категорій, ми спостерігаємо тенденцію до зростання експорту 5 товарних позицій, що мають найбільшу питому вагу у поставках товарів АПК в ЄС. З високою ймовірністю зростатиме імпорт тютюну і промислових замінників тютюну, скоріше за все тенденцію на збільшення продовжать такі товарні позиції як Молоко та молочні продукти; яйця птиці; натуральний мед; їстівні продукти тваринного походження, а також Алкогольні та безалкогольні напої і оцет. Відповідно до змодельованого прогнозу зростатимуть і обсяги імпорту залишків та відходів харчової промисловості, проте товарна позиція, яка зараз

за обсягами імпорту займає 2 місце – Різні харчові продукти має негативну тенденцію, проте з ймовірністю здійснення лише 2 %. За розрахунком коефіцієнта компаративних переваг українських товарів на ринку ЄС ми можемо зробити такі висновки: хоча прогнозується втрата конкурентоспроможності таких категорій товарів як насіння і плоди олійних рослин; інше насіння, плоди, зерна та ін. та залишки і відходи харчової промисловості, готові корми для тварин на ринку ЄС, проте йде динаміка збільшення цього показника у двох товарів, що наразі є найбільш конкурентоспроможними на європейському ринку порівняно з іноземними конкурентами та переважають усі інші товари с/г продукції за обсягами експорту, а саме – Жири та олії рослинного або тваринного походження та Зернові культури. Також позитивну тенденцію коефіцієнта компаративних переваг мають їстівні плоди та горіхи; шкірки цитрусових або динь, до того ж з високою ймовірністю зроблених прогнозів.

7. Визначено вплив агропромислового експорту на економічне зростання України. Досліджено динаміку змін через позиціонування сільськогосподарської та харчової продукції в структурі експорту. Спостерігається тенденція до посилення економічного співробітництва між Україною та ЄС. Продукція АПК посідає особливе місце у зовнішній торгівлі України, Якщо зважати на те, що експорт 1 товарної групи у 2023 р. склав 34% від загальної кількості експортованого, то частка у 28,6% у таблиці говорить нам про те, що визначені 5 категорій товарів с/г продукції складають третину всього експорту України в ЄС. Усі ці числа, тенденції зводяться до одного висновку – Україна є і залишатиметься країною з сировинною орієнтацією в аграрному секторі. Проведення кореляційно-регресійного аналізу між величиною ВВП України та ЄС та найбільш компаративними товарами агропромислової продукції України на ринку ЄС дозволило сформулювати наступні висновки – на зростання економіки України значний вплив мають 4 з 5 найбільш конкурентних агропромислових товарів, окрім категорії «Залишки і відходи харчової промисловості, готові корми для тварин», що

підтверджує значну важливість для України поступово переходити на експорт агропромислової продукції з більшою доданою вартістю. Що стосується впливу на економіку ЄС, він значно менший в цілому, але найбільший вплив на зростання мають «Зернові культури».

8. Запропоновано заходи збереження конкурентних переваг України на ринку агропромислової продукції ЄС. Перелічено певні проблеми, які обмежують конкурентоспроможність України на ринку агропромислової продукції ЄС, та запропоновано певні системні заходи на рівні держави, підтримки для фермерів та виробників, інвестицій у сучасні технології та розвиток ефективної інфраструктури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кваліфікаційна робота магістра : методичні рекомендації до виконання (для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності «Міжнародні економічні відносини») / уклад. Л. І. Григорова-Беренда, О. А. Довгаль, Н. А. Казакова, С. А. Касьян, Н. В. Непрядкіна, О. В. Ханова. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. 44 с.
2. Different dimensions of competitiveness of nations *Training Material on Competitiveness and Development*. UNSTAD Virtual Institute, 2008. 151p.
3. Assessment and measurement of competitiveness. *Training Material on Competitiveness and Development*. UNSTAD Virtual Institute, 2008. 112 p.
4. Чужиков В.І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія: монографія. К.: КНЕУ, 2008. 272 с.
5. Циганкова Т.М. Міжнародна торгівля: навч. посібник. К.: КНЕУ, 2001. 488 с.
6. Охота В. Теорії міжнародної конкурентоспроможності національних економік та їх вплив на зовнішньоекономічну політику держави. *Галицький економічний вісник*. 2010. №4(29). с.5-11
7. Леськів Г. З., Франчук В. І., Левків Г. Я., Гобела В. В. Управління конкурентоспроможністю підприємства : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 220 с.
8. Андросова Т. В., Чернишова Л. О. Управління міжнародною конкурентоспроможністю : навч. посібник у структурно-логічних схемах. Харків : ХДУХТ, 2019. 202 с.
9. Іванова М. І. Порівняльна характеристика методів оцінки конкурентоспроможності. *Економічний простір*. 2012. № 48/2. С. 189– 196.
10. Карачина Н. П., Перцата Л. І. Конкурентний потенціал та його роль у формуванні конкурентоспроможності підприємства. *Економічний простір*. 2014. № 86. С. 164–172.

11. Кобиляцький Л. С. Управління конкурентоспроможністю : навч. посібник. Київ : Зовн. торгівля, 2003. 304 с.
12. Кривов'язюк І. В. Економічна діагностика : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 456 с.
13. Стахов М. В., Малик О. В. Конкурентний потенціал як основа формування конкурентоспроможності підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 16.
14. Hofer C. W. Conceptual Construct for Formulating Corporate and Business Strategies. Boston : Intercollegiate Case Clearing House, 1977. 754 p.
15. Michael E. Porter. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. New York : Free Press; London : Collier Macmillan, 1985. 592 p.
16. Porter M. E. Competitive strategy; techniques for analyzing industries and competitors. New York : Free Press, 1980. 397 p.
17. Основи економічної теорії : навч. посібник / І. В. Кокарев. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 100 с.
18. Федоренко В. Г., Ніколенко Ю. В. та ін. Основи економічної теорії: підручник / за наук. ред. проф. Федоренка В. Г. К.: Алерта, 2005. 511 с.
19. Пушкаренко П. І. Економічна теорія. Модульний курс: підручник. Суми: Університетська книга, 2011. 384 с.
20. Перехідна економіка: підручник / В. М. Геець, Є. Г. Панченко, Е. М. Ліанова та ін.; за ред. В. М. Гейця. К.: Вища школа, 2018. 590 с.
21. Основи економічної теорії: підручник / А. А. Чухно, П. С. Єщенко, Г. Н. Климко та ін.; за ред. А. А. Чухна. К.: Вища школа, 2017. 606 с.
22. Економічна теорія: Політична економія: підручник / за заг. ред. С. І. Юрія. К.: Кондор, 2018. 604 с.
23. Економічна теорія: Політекономія: підручник / за ред. В. Д. Базилевича. 6-те вид., перероб. і доп. К.: Знання Прес, 2017. 719 с.
24. Економічна теорія: підручник / за заг. ред. доктора екон. наук, проф. Шевченко Л. С. Х.: Право, 2010. 448 с.

25. Гальчинський А. С., Єщенко П. С. Економічна теорія: підручник. К.: Вища школа, 2017. 503 с.
26. Румянцев А. П. Міжнародна торгівля: навч. посіб. / А.П.Румянцев, А. І. Башинська, І. М. Корнілова, Ю. В. Коваленко К.: Центр навчальної літератури, 2004. 376 с.
27. Основи міжнародної торгівлі: навч. посіб. / за ред. Ю. Г. Козака, Н. С. Логвінової, К. І. Ржепішевського. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 656 с.
28. Новицький В.Є. Міжнародна економічна діяльність України: підручник. К.: КНЕУ, 2003. 948. 18.
29. Міжнародні відносини та зовнішня політика України : підручник / [Ю. В. Пунда, І. П. Козинець, В. С. Клименко та ін.]. К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2020. 328 с.
30. Міжнародний маркетинг: навч. посібник / Т. В. Князева, Ю. П. Колбушкін, С. В. Петровська та ін. К. : НАУ, 2019. – 164 с
31. Міжнародне економічне право. 3-тє вид., перероб. і доповн. Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2009. 304 с.
32. Міжнародна торгівля: Навч. посіб. К.: МАУП, 2003. 296 с.
33. Міжнародна торгівельна діяльність: підручник / В.В. Рокоча, В.Г. Алькема та ін. – К.: ВНЗ «Університет економіки та права КРОК», 2018. 698 с.
34. Козик В.В. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / В.В. Козик, Л.А. Ланкова, Б.Даниленко. 7-е вид. К. : Знання, 2008. 406 с.
35. Інтелектуальна власність : підручник для студентів неюридичних факультетів / В. О. Семків, Р. С. Шандра. Львів: Галицький друкар, 2015. 280 с.
36. Дергачова В.В., Кузнецова К.О., Манаєнко І.М. Міжнародні економічні відносини: навчальний посібник. К.: КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2020. 424 с.
37. Григорова-Беренда Л. І. Теорія і практика зовнішньої торгівлі : навчальний посібник / Л. І. Григорова-Беренда, М. В. Шуба. Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2016. 136 с

38. Вітлінський В.В. Моделювання економіки : навч. посіб. К.: КНЕУ, 2003. 408 с.
39. Воропай Н.Л., Герасименко Т.В., Кирилова Л.О., Корсун Л.М., Мацкул М.В., Мальцева Є.В., Михайленко А.В., Орлов Є.В., Чернишев В.Г., Чепурна О.Є., Шинкаренко В.М. (за заг.редакцією Мацкул В.М.) Економіко-математичні методи та моделі: Навчальний посібник. Одеса: ОНЕУ, 2018. 404 с.
40. Голіков А.П. Економіко-математичне моделювання світогосподарських процесів: навч. посіб. / Голіков А.П. Х.: «ЗНАННЯ». 2009. 222с.
41. Економіко-математичне моделювання : навч. посіб. / За ред. О.Т. Іващука. Тернопіль: ТНЕУ «Економічна думка», 2008. 704 с.
42. Економіко-математичне моделювання: навчальний посібник / за ред. О. Т. Іващука. Тернопіль: ТНЕУ «Економічна думка», 2008. 704 с.
43. Здрок В.В. Моделювання економічної динаміки : підручник. Л. : ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. 244 с.
44. Козьменко О. Економіко-математичні методи та моделі (економетрика) : навчальний посібник. Суми : Університетська книга, 2014. 405 с.
45. Лугінін О. Є. Економіко математичне моделювання : навч. посібник. К. : Знання, 2011. 342 с.
46. Лугінін О.Є. Статистика національної та міжнародної економіки: навч. посібник. Львів: «Новий Світ – 2000», 2008. 471 с.
47. Малярець Л.М. Економіко-математичне моделювання : навч. посіб. Х. : ХНЕУ, 2010. 310 с.
48. Побігун С.А., Використання економетричних, економіко-математичних моделей і методів прогнозування в економічних розрахунках: Навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: Факел, 2009. 208с.
49. Сибаль Я. Економіко-математичне моделювання АПК. Львів : Вид-во «Магнолія 2006», 2013. 277 с.

50. Скицько А. Економіко-математичне моделювання : навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Чернівці : Технодрук, 2014. 230 с.
51. Мельник Т. Експортний потенціал України: методологія оцінки та аналіз. *Міжнародна економічна політика*. 2008. Вип. 1-2. С. 241-271. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Мер_2008_1-2_11
52. Trade statistics for international business development URL: https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1%7c804%7c%7c%7c42%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1
53. Ukraine - Gross domestic product in current prices. URL: <https://knoema.com/atlas/Ukraine/GDP>
54. Державна служба статистики України. Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами. Архів за 2022 рік URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/zd/ztt/ztt_u/arh_ztt2020.html
55. Державна служба статистики України. Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами. Архів за 2014 рік URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/zd/ztt/ztt_u/arh_ztt2014.html
56. Державна служба статистики України. Динаміка географічної структури зовнішньої торгівлі товарами (1996-2022) URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/zed.htm
57. Світовий банк. URL : <https://data.worldbank.org/country/ukraine?locale=uk>
58. Багатеренко А. О., Бакал К. В, Винокурова А. І. Проблеми та перспективи європейської інтеграції України. *Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ*. Серія: економіка, право, політологія, туризм. 2013. Вип. 1, №1. URL: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/view/5915/6665>
59. Вже не сировинний придаток: як ЄС став головним торговим партнером України. *Український капітал*. URL: <https://ucap.io/vzhe-ne-syrovynnyj-prydatok-yak-yes-stav-golovnym-torgovym-partnerom-ukrayiny-2/>

60. Вплив COVID-19 та карантинних обмежень на економіку України. Кабінетне дослідження. URL: <https://www.kas.de/documents/270026/8703904/Вплив+COVID-19+та+карантинних+обмежень+на+економіку+України.+Кабінетне+дослідження+ЦПД.+Липень+2020.pdf/b7398098-a602-524d-7f88-6189058f69d3?version=1.0&t=1597301028775>
61. ЄС – Україна. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/3576>
62. Левицька В. В., Смагло О. В. Національне виробництво й економіка в умовах реформування: стан і перспективи інноваційного розвитку та міжрегіональної інтеграції. Інтеграція України до ЄС: *Проблеми та перспективи.*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 26-27 берез. 2018 р. Кам'янець-Подільський, 2015. URL: http://sophus.at.ua/publ/2015_10_30_kampodilsk/sekcija_section_3_2015_10_30/integracija_ukrajini_do_es_problemi_ta_perspektivi/104-1-0-1577
63. Національна академія аграрних наук України. Науково-методичний і координаційний центр з наукових проблем розвитку АПК України. Агроновини. URL: http://naas.gov.ua/newsall/newsukraine/?ELEMENT_ID=6701
64. Непрядкіна Н. В. Особливості й перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України і ЄС сільськогосподарською продукцією. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. Харків, 2018. Вип. 7. С. 60-65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhMv_2018_7_11.
65. Сіренко К. Ю. Євроінтеграційна політика України: позитивні та негативні аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* : серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Ужгород, 2018. Вип. 22, №Ч.3. С. 65–68. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/22_3_2018ua/18.pdf
66. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і

їхніми державами-членами, з іншої сторони URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page

67. Україна – на четвертому місці за поставками агропродукції до ЄС URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3379859-ukraina-na-cetvertomu-misci-za-postavkami-agroprodukcii-do-es.html>

68. Україна вдвічі збільшила експорт насіння до ЄС у 2021 році. Євроінтеграційний портал. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/node/4271>

69. Укрінформ Мультимедійна платформа іномовлення України. Україна залишається в п'ятірці найбільших експортерів сільськогосподарської продукції до ЄС. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3286008-ukraina-zalisaetsa-v-patirci-najbilsih-eksporteriv-silskogospodarskoj-produkcii-do-es.html>

70. Чекаленко Л. Д. Нові виклики європейської та євроатлантичної інтеграції як застереження для України. *Вісник НАДУ при Президентові України*. 2009. № 2. С. 211-218.

71. Ярошенко І. В., Семигуліна І. Б. Аналіз стратегічних пріоритетів розвитку європейських міст. *Проблеми економіки*. 2017. Вип. 1. С. 48-54. URL: <https://doaj.org/article/1b9cfc0ec94b4beb96c6169f5643164a>

72. Vitalina Babenko, Yana Biletska and Hanna Pelyak (2019). Ukraine-EU: economic integration strategy. *Geopolitics under Globalization*, 3(1), 12-23. doi: [https://doi.org/10.21511/gg.03\(1\).2020.02](https://doi.org/10.21511/gg.03(1).2020.02)